

NAGY LAJOS KIRÁLY HADJÁRATAI.

(1342 – 1382.)

(Első közlemény.)

I.

Az itinerarium szereplése a hadtörténelmi kutatásban.

Hogy legrégebb okirataink kiállítási helyei és királyaink, valamint az országnagyok mindenkori tartózkodási helyei történeti események és történelmi kutatások megvilágítására megbecsülhetetlen vezérfonalat nyújtanak, egészben véve ma már általában elismert, de korántsem eléggé méltatott vagy ápolott dolog, a mit annál inkább állíthatunk, a mennyiben itt is — bármennyire is különösnek látszik első pillanatra — időszaki s egyéb természetű mozzanatok elég gyakran beleszólnak.

Annál a körülménynél fogva, hogy a legrégebb korszakokban a király tartózkodási helyéhez legközelebb lakó birtokosok és egyéb személyek a király jelenlétét arra használták fel, hogy panaszaikat és kívánságaikat közvetlenül a király személye előtt adják elő, felette számos esetben lehetővé tette, hogy az okiratban különben közelebről meg nem határozott folyamodókat most a király tartózkodási helye alapján közelebről megállapítsuk. Háborúban a király ily természetű okiratokat mindenkori hadiszállásán is kiállított, minek következtében ezek az okiratok az egyedüli s egyetlen források, melyeknek alapján más forrásokban csak jelzett, futólagosan érintett vagy teljesen ismeretlen hadjárat idejét és helyét is megállapíthatjuk. Sok fontos okiratnak van ugyan kiállítási helye, de nincs keltezése ; ha ezt egy ugyanazon

vagy legalább hozzá közel fekvő helyén pontos kelettel kiállított más okirattal összehasonlítjuk, gyakran sikerül a hiányzó vagy hibás napot vagy hónapot meghatározni vagy helyreigazítani. A király vagy az országnagyok tartózkodási helyei elég gyakran az utazás és küldöttség magán vagy állami jellegéről is tanuskodnak.

Az Árpádok és a vegyes házakból származó királyok utazásait teljesen magába foglaló összeállítás és az ezekről szóló kútfők kritikai vizsgálása oly sürgős követelmény, hogy különös megokolásra nem is szorul. Hogy miért nincsen ilyen összeállításunk, megmondani nem tudjuk. Itt csak azt emelem ki, hogy a történelmi kutatás mai kiterjedésénél fogva *nemcsak a királyok, hanem a királynék és az összes világi országnagyok itinerariumait is feltétlenül figyelembe kell venni*, mert ezek számos esetben a királyokéival egybeesnek és így igen gyakran az egyikből a másikra következtethetünk. Hogy egyelőre a keltezetlen és mindeddig meg nem határozott tartózkodási helyeket nem szabad figyelmen kívül hagyni, magától érthető. Az eddig mondottakat az Árpádok utáni viszonyok még jobban megerősítik, hisz az Árpádok utáni legközelebbi Anjou-kor e tekintetben már felette lényeges változatokban bővelkedik.

Az Anjou-korban úgy látom, hogy az országnagyok hivataloskodása sokkal hosszabb tartamú s sokkal hatványozottabb, mint az ezt megelőző korszakban; az események kerekébe való belemélyülésük is szembetűnőbb; a királynék szereplése sokkal érezhetőbb vagy irányadóbb; az Anjou-házbeli uralkodóknak a külföldi viszonyokba való beavatkozása sokkal erősebb és jelentékenyebb; az írásbeli közigazgatás és az igazságszolgáltatás erősebben növekszik; a köziratokban nagyobb figyelmet fordítanak a szabatos keltezésekre. Mindezek alapján egy ezen korszakra eső uralkodónak itinerariuma — még ha csak rövid időig is uralkodott — sokkal kiterjedtebb képet mutat, mint az elég sokáig uralkodott II. Andrásé vagy IV. Bélaé.

Hogy az itinerariumok még korántsem teljesekek és tökéletesek, annak elsősorban az okiratok az okai. Az Árpádok okiratainak elég tekintélyes része még mindig nincsen közzétéve; s ennek az a következménye, hogy az eddig közzétett forrásanyag alapján

készült bármily néven nevezendő irodalmi alkotás valamely újabb okirat felmerülésével némi irányban pótlásra vagy módosításra szorul; még jó, ha ez által teljes értékét nem veszti.

Hogy a még közzé nem tett anyagból az Árpádok itinerariumát nagyban bővíthetnők és kritikailag megvilágíthatnók és hogy például IV. Bélának és utódjainak 1301-ig terjedő és minden hónapról és napról beszámoló itinerariumát fogjuk összeállíthatni, határozottan utópia. I. Károly és Nagy Lajos korszakát már nem lehet összehasonlítani a megelőzőekkel. Az ez időből származó közzétett anyag oly nagy, hogy ennek kritikai feldolgozása még jártas kutatóknak is sok évi fárasztó munkát ad, különös figyelemmel azoknak az országnagyoknak itinerariumára, kiknek okiratai némi állami értékkel bírnak; az sines kizárva, hogy erről a korszakról szóló nagy anyag külföldi levéltárak mélyében hever.

Végül még egy fontos körülmény van, melyre már néhai Ráth Károly¹ is rámutatott.

Felette számos okiratnak a király tartózkodására és a kiállítás helyére vonatkozó adata nem mindenütt csalhatatlan vagy megbízható. Sok esetben oly helyre akadunk bennök, melyről határozottan állíthatjuk, hogy az uralkodó a megjelölt napon ott nem is tartózkodhatott. Van elég eset arra is, hogy az egyik napon például Budán, másnap pedig már Zágrábban van a király, vagyis biztosan mondhatjuk, hogy az akkori közlekedési viszonyoknál fogva physikai lehetetlenség volt, hogy a király az illető időtartam alatt az egyik helyről a másikba megérkezhetett volna. Vannak esetek, melyekben okiratok szerint a király egy és ugyanazon napon két különböző és némelykor egymástól jó távolra eső helyen tartózkodott. A bizonyíték oly korirati vagy okirati egy és ugyanazon kiállítású kútfő, mely kétségen kívül mutatja, hogy a király a megjelölt napon másutt nem tartózkodhatott, a mit nevezetesen azon okiratok támogatnak, melyek szerint a kibocsátó egy és ugyanazon napon két különböző helyen volt. Ennek és az első

¹ Ráth Károly meghalt 1868-ban. «A magyar királyok és erdélyi fejedelmek hadjárati, utazási s tartózkodási helyei» czimű, 1866-ban kiadott műve az első, mely e tárggyal foglalkozott. Újabb időben a zágrábi «Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog Zemaljskog arhiva» egynéhány ide vágó értekezést tett közzé.

pillanatban alig hihető rendellenességnek egyedüli magyarázata az, hogy a király tartózkodási helyéről való elutazása előtt egy neki már bemutatott ügyet elintézt és hogy a királyi kancellária vagy az illető ügy előadója az ügydarabot a király nevében kiállította, tekintet nélkül arra, hogy az uralkodó a kiállítás vagy elintézés napján másutt tartózkodott; vagyis másként szólva, azt a helyet vezette az okira, a honnan az ügydarab expedálása történt. Minden egyes darabot, melyen e rendellenességet feltételezhetjük vagy biztosan megállapíthatjuk, e helyen nem vehetünk figyelembe; kutató pillantásunk azonban a megelőző s a közvetlen utána következő napi adatokra a legtöbb esetben a helyes tényállást ki fogja deríteni és ilyenkor elsősorban a különböző helyeknek egymástól való távolsága lesz az útbaigazító, a mi sok esetben az okirat valóságának vagy helytelen kelezésének tényét is meg fogja állapítani. Véleményem szerint általános szabálynak vehetjük, hogy mindazon esetekben, melyekben valamely királyi okiratot egy és ugyanazon napon két különböző helyen kiállítottak és ezeknek egyike a király állandó székhelyére, Budára vagy Visegrádra, a másik pedig ezektől távolabbra esik, a király tartózkodási helyének mindig csak az utóbbi tekintendő. A földrajzi meghatározások sem könnyűek mindig, mert számos azonos nevű helységről van szó, melyeket az okirat záradéka csak ritkán határoz meg földrajzi fekvésük kiemelésével. Hogy sok hely elferdített alakjában szerepel és hogy egyik-másik külföldi név némelykor a felnemismerhetőségig eltorzult, magától érthető, bár igaz, hogy az Anjou-kori okiratok az Árpádkoriakkal szemben tetemes haladást mutatnak. Mindezekből azt a sarkalatos alapigazságot vezethetjük le, hogy az *itinerarium a hadtörténelem, illetőleg a hadjáratok ellenőre*.

II.

Hadjáratok.

1342.

I. Károly királyunk ¹ 1342 jul. 16-án halt meg, mire tizenhat éves fia, Lajos követte őt a trónon. Hogy a fiatal király már 1342-ben

¹ Nemesak hazai, de ezek nyomán számos külföldi író is kivétel nélkül Károly Róbertnek, Róbert Károlynak, sőt Carobertnek is nevezi, mely

valamely hadi vállalkozásba fogott volna, ennek nem találom nyomát az eddig rendelkezéseimre jutott kútfőkben.

Itinerarium. Jul. 21.: Székesfehérvár (koronázás); aug. 2., 3., 26., 27., 28.: Visegrád; szept. 18., 21., 23., 28.: Visegrád; okt. 1., 9., 13.: Visegrád; nov. 5., 12.: Visegrád; decz. 6., 8., 9., 10., 14., 17., 22.: Visegrád.

1343.

Ebben az évben sem találunk hadjáratra vonatkozó hazai pontos okirati adatot.

Itinerarium. Jan. 3., 5., 7., 13., 25., 26.: Visegrád; febr. 2.: Visegrád; márcz. 2., 9., 16., 22.: Visegrád; ápr. 2.: Buda; ápr. 3., 4., 6.: Visegrád; ápr. 9.: Buda; ápr. 17., 20., 24.: Visegrád; máj. 8., 9., 10., 11., 15., 19., 20., 25., 31.: Visegrád; jun. 3., 7.: Visegrád; jun. 11.: Buda; jun., 21., 26.: Visegrád; jul. 10., 11.: Visegrád; jul. 28.: *Éld*; aug. 14.: Visegrád; szept. 13.: Visegrád; okt. 5.: Visegrád; okt. 21.: Nagyvárád; decz. 20.: Visegrád.

Összefoglaló történelmi műveinkben sem találjuk, hogy Lajos 1343-ban háborúskodott volna és mindamellett, hogy okirati pontos adataink nincsenek, az itinerariumból mégis *egy eddig teljesen ismeretlen és 1343-ra eső hadjárat* bontakozik ki. Ráth (49.) írja, hogy a király 1343 jul. 28-án «prope villam Eld in exercitu», vagyis az Éld falu melletti *hadiszállásban* volt. Az illető okirat annak idején Gyárfás István gyűjteményében volt. A falu eltűnt, de bodrogmegyei helység volt, mely a XIV. és XV. században mint Él, Eel, Éld, Éled szerepelt. Hogy ki ellen irányult a hadbaszállás, azt csak egy másik okirati adattal való összevetés útján tudhatjuk meg. Nevezetesen Lajos király Gyulafehérvárról 1349 okt. 16-án kijelenti, hogy *János fiát: Machka Domonkost* a már régebben kapott trencsénmegyei Sztreche (=Sztrecsény = Sztrecsnó) nevű birtokban megerősíti. Erdemeinek felsorolását a következővel nyitja meg: «*Midőn koronáztatásunk után legelőször szerb ország ellen hadsereget*

utóbbi név szerintük a Károly Róbert név rövidítése. Ezzel szemben már 1912-ben (Turul 30. k. 172. l.) figyelmeztettem, hogy a flórenczi köztársaság 1386 febr. 15-én és márcz. 15-én kiállított és Mária magyar királynőhöz címzett levelében őt *Károly Umbertnek* nevezi.

menesztettünk, akkor e Machka Domonkos urával, Lack fia András mesterrel, a székelyek főispánjával együtt vonult hadba; András akkor ellenséges lándzsautés következtében négy fogát vesztette és csak Domonkos hősi védekezésének köszönhetette, hogy megmenekült a halálos reszedelemből.»¹

Ehhez a következőket jegyzem meg :

a) Lajos 1349 okt. 16-án tényleg Erdélyben Gyulafehérváron tartózkodott és egyetlen jel sem mutatja, hogy a Fejér-féle okirat hamisítvány vagy gyanus ;

b) Hermann nb. Kerekegyházi László, az ismert Lackfi-család egyenes őse, utóljára 1343 máj. 3-án fordul elő okiratainkban mint a székelyek főispánja. Utána 1344 okt. 18-án merül fel fia András mint a székelyek főispánja és így mi sem áll útjában annak, hogy ő már 1343 máj. 3-ika után, de mindenesetre 1344 előtt elfoglalta volna ezt az állást.

c) Lajos mondja, hogy «midőn koronáztatásunk után először a szerbek ellen hadba vonultunk stb». Lajost 1342 jul. 21-én koronázták ; a hadjárat nem lehetett 1342-ben, mert akkor még nem volt Lackfi András a székelyek főispánja és így, minthogy Lajos az eseményt mint nemsokára koronáztatása után lezajlottat emeli ki, teljesen megfelel a tényeknek, ha koronáztatását egy évvel később, mint közelebbi időhatározót használja. Ha már most mindezeket összegezzük, arra az eredményre jutunk, hogy *ez az eddig ismeretlen szerb hadjárat 1343-ra esik*. Ezt még az is támogatja, hogy Bács-Bodrog megye Szerbiával szomszédos és a kir. hadiszállás Élden volt. A hadjáratban részt vett két személy közül : Lackfi Andrással 1343 után még igen sokszor fogunk találkozni, miért is a következő évekre utalunk ; Machka Domonkosról pedig a következőket tudjuk : a) A király Déváról 1349 nov. 8-án az erdélyi püspököt elfogatja, mert nem eresztette be őt várába és a birtokaitól is megfosztja. A végrehajtással megbizottak egyike : *János fia Zólyomi Machka Domonkos* ; b) 1350 szept. 28-án Machka a közép-szolnokmegyei Aranyas várnagya ; c) 1353-ban Huszt és Nyaláb várnagya ; d) 1356-tól 1366-ig erdélyi alvajda ; e) 1357-ben Ivánka nevű fivére is van.

¹ Fejér: Cod. diplomaticus. 11. k. 550. l.

1344.

a) *A Tatárok ellen.* Mindenekelőtt egy korirati adatra kell hivatkoznunk. A XVIII. század elejéről származó, a szepesi egyházra vonatkozó krónika, melynek ismeretlen szerzője valamely régibb krónika nyomán jár,¹ 1344-hez azt mondja, hogy a tatárok negyedszer törtek be a Szepességre, hogy Lajos király megverte őket s hogy maguk a szepesiek sok száz tatárt megöltek. Igaz ugyan, hogy ez az adat, különösen az idő megállapítására nézve, csak nagy óvatossággal használható, mégis meg nem vetendő támasztékot alkot, noha a következő okirati adatok sem nyújtanak pontos időmeghatározást.

Az okirati adatok a következők:

1. A király 1348 nov. 13-án a Kolozs megyében törzsökös Suki (= Zsuki) Miklós fiait, Barnabást, Mihályt és Illést két dobokamegyei birtokban megerősíti. Teszi ezt azért, mert akkor, a midőn a vad tatárok Magyarország határait megtámadták, az ellenük vívott egyik ütközetben *Barnabás* öt sebet kapott és *fivérük Dávid* elesett.² Ebből ugyan nem állapíthatjuk meg határozottan, hogy ez az ütközet 1348-ban volt, de tudjuk, hogy az itt említett Zsuki Dávid 1344 nov. 9-én még élt³ és így nem lehetetlen, hogy 1344 végén, vagy esetleg 1345 kezdetén elesett.

2. A nyitrai megyei *Patvaróczy*-család két tagja, *Péter* és *János fivérek*, a mikor Lajos király a tatárok ellen vezette hadait, részt vettek a harcban, melyben Péter megsebesült, János pedig elesett. Itt sincs megmondva, hogy mikor folyt le a csata. Az adat közlője⁴ a dolgozatához csatolt nemzedékrendi táblán azt mondja ugyan, hogy János 1340-ben meghalt, de ez azért sem helyes, mert 1340-ben Lajos még nem ült a trónon. Az a fogalmazás, hogy «akkor, midőn a király ellenük vezette hadát» nem mindig biztos jele annak, hogy személyesen is részt vett a hadjáratban, mert ha más is volt a főparancsnok, őt mégis névlegesen vezetőnek lehetett nevezni.

¹ *Történelmi Tár*: 1904. évf. 51. l.

² *Anjou-kori Okmtr.*: 5. k. 248. l.

³ *Történelmi Tár*: 1907. k. 86. l.

⁴ *Follajtár József*. Turul 1910. évf. 169—170. l.

3. Fentebb láttuk, hogy Lajos 1349-ben *zolyomi Macska Domonkost* a trencsényi Sztrecsén birtokában megerősítette¹ és a sorrend szerint mindenekelőtt említi, hogy Lackfi András zászlaja alatt a szerbek ellen harczolt; ezt a hadjáratot 1343-ra helyeztem. Közvetlenül ez után mondja Lajos: «Továbbá, midőn ugyanazon (*Lackfi*) *András mester* a mi parancsunkra a felette vad tatár nép ellen vonult, mely túlsúlyában bízva, nekünk és országunknak gyakori garázdálkodása által károkat tett», tehát ugyanezen *Macska Domonkos* is részt vett és kitüntette magát a háborúban. Itt sincs megemlítve, hogy mikor történt ez. Tudjuk azonban, hogy mindazokban az okiratokban, melyekben a király valakinek az érdemeit, vagy szolgálatait megjutalmazza, a teljesítményeket rendszeresen időrendben sorolja fel, vagyis ennek alapján biztosra vehetjük, hogy az itt érintett tatár hadjárat nemsokára az 1343. évi szerb hadjárat után, tehát 1344, esetleg 1345 elején zajlott le.

4. Midőn Lajos 1357-ben ugyanezen *Macska Domonkos*nak, akkori erdélyi alvajdának a trencsénmegyei *Krászno* helységet adományozza, azt mondja, hogy nevezett sok és különféle királyi s országos ügy lebonyolítása körül érdemeket szerzett magának, «különösen akkor, midőn urával, Lackfi Andrással, akkori székely főispánnal, mostani erdélyi vajdával a tatárok ellen harczolt».² Ez is természetesen a 3. alatti adatra vonatkozik.

Pór Antal³ a tatárok elleni hadjáratot *Küküllői János* koríronk nyománu 1345-re teszi. Azt mondja, hogy a mikor Lajos (1345 szept.) *Visegrádról* *Damásdra* rándult át, hogy ott vadászai körében üdüljön, meg lehetett elégedve ezévi hadjáratával annál is inkább, minthogy Lackfi András székely ispán, utóbb erdélyi vajda, a tatárokon aratott fényes győzelemről tett jelentést. A hadjárat okirati kútfőjének azonban olyant is használ, melynek megbízhatóságát — sajnos — meg nem vizsgálta; ez pedig *Székely-Okltr.* 1. k. 62. l., melyre nézve a következő kifogásokat kell emelnünk.

¹ *Fejér.* 11. k. 550. l.

² *Turul* 1909. évf. 131. l.

³ «Nagy Lajos» című művében. 80—82. l.

Az okirat mondja : András erdélyi vajda s Szolnok főispánja a király meghagyására megparancsolja Lőkös mesternek, a székeltek és Brassó ispánjának, valamint Orbán várhegyi kir. várnagynak, hogy a várhegyi kir. végvárat, melyet *legközelebb* a berohant tatárok megrongáltak (nuperissimoque Tartarorum impetu concussatum extiterit), javíttassák ki. András levelét 1353-ban a Bihar melletti Nyir nevű helységben lévő táborában (in descensu campestri) írja.

Elemezzük már most ennek az iratnak adatait.

1353-ban nem Lackfi András az erdélyi vajda, hanem Kont Miklós († 1367), ki ebben az állásban 1351 decz. 6-tól 1356 okt. 19-ig található ; hogy Tót Lőkös 1353-ban Brassó megye főispánja lett volna, erről egyéb okirataink mit sem tudnak. Orbán várhegyi várnagyot egyéb okiratokban egyáltalában nem találjuk ; a Bihar melletti Nyir helységben felütött hadiszállás nyomát hiába keresnők másutt. Figyelembe kell venni azt is, hogy az okirat szerint a tatár betörés *legközelebb*, tehát még 1353-ban történt ; ezt Pór elnézte, mert különben nem mondhatta volna, hogy ez 1345-re helyezendő. Mindezekből tehát kitűnik, hogy az *idézett oklevél hamisítvány*. Küküllői János a tatár hadjáratot 1345-re teszi ; fenti fejtegetéseink ezt nagyon valószínűvé teszik.

b) *A rutének ellen*. Lajosnak fentebb említett 1357. évi adományszó levele¹ s a tatárok elleni hadjárat említése után kiemeli, hogy *zólyomi Macska Domonkos* a rutének ellen is harczott : «egy másik harcban, melyet szintén a mi parancsunkra fenti (Lackfi) András mester a *rutének ellen* viselt». Itt is megállta helyét és számos dicséretes szolgálatot tett, a mint ezt maga Lackfi András a királyljal közölte. Arról eddig nem volt tudomásunk, hogy András a rutének ellen is hadat viselt. Hogy a hadjáratot szintén 1344-re teszem, abban találja megokolását, hogy a rutének mint a tatárok hűbéresei, kötelesek voltak arra, hogy a tatárokkal együtt ezeknek hadjárataiban részt vegyenek ; így tehát több mint valószínű, hogy ez 1344-ben történt, a mi nem zárja ki azt, hogy a rutén hadosztály külön és önálló sereget alkotott.

c) *Erdélyben*. E hadjárat czélja s lefolyása okiratilag nincsen

¹ *Fejér*: 11. k. 550. l.

kellőleg tisztázva. Az egyik koríró úgy véli, hogy Lajos azért vonult nagy sereggel Erdélybe, mert az ottani németek egy része zavargott és az adófizetést megtagadta. De nem szenvedhet kétséget, hogy a hadjárat tulajdonképen Sándor oláh vajda ellen irányult, a mit a következő okirati adat nagyban támogat.

Lajos t. i. 1344 márcz. 8-án Visegrádból írja az erdélyi vajdának, hogy *cegei Vas Miklós és László* fivérek Brassó megyében az ország határán lévő *Höltövény vár védekezésével vannak elfoglalva*, fivérek, *Vörös Péter* pedig a királyi lovászmesteri hivatalban van alkalmazva; meghagyja tehát Miklós vajdának, hogy birtokpöreibet a király odajöveteléig elhalaszssa.¹ Annak a kiemlése, hogy az ország határán lévő várat kellett védelmezni, nagyon valószínűvé teszi, hogy a brassóvidéki *Höltövényt* oláh betöréstől kellett megóvni. Az itinerariumból meglátjuk, hogy Lajos jun. 15-én már Brassóban volt.

Említésre méltó még a következő is. Az országbíró 1344 márcz. 17-én tanusítja, hogy *Druget Vilmos* nádor özvegye a királynéval együtt Olaszországban van, miért is egy peres ügyet a királyné visszatérése utáni tizenötödik napra elhalaszt. Közlebbi időmeghatározással szolgál *Miklós* nádor ugyanazon évi jun. 19-én, a mennyiben e quindenát (= 15-ik napot) jun. 4-re teszi, a miből kiviláglik, hogy a királyné *máj. 21-én* Visegrádra érkezett.² Ilyen utazások akkoriban rendesen tekintélyes fegyveres kísérettel történtek.

Itinerarium. Jan. 4., 20., 21., 24., 25.: Visegrád; febr. 2., 9., 22.: Visegrád; márcz. 8., 12., 21., 27.: Visegrád; ápr. 13., 21.: Visegrád; ápr. 26.: Székesfehérvár; máj. 1.: Visegrád; máj. 5., 6.: Buda; máj. 8.: Visegrád; máj. 13., 18.: Buda; máj. 20.: Visegrád és Buda; máj. 28.: Visegrád; jun. 11.: Visegrád; jun. 15.: *Brassói tábor*; jul. 4.: *A Nyaragh folyó mentén Berethalom mellett*; jul. 17.: *berethalmi tábor*; jul. 27.: *Gyulafehérvár*; aug. 9.: *Zólyom*; aug. 13., 16., 17., 19., 24., 26.: Visegrád; szept. 9.: Buda; szept. 21., 22., 26., 27., 30.: Visegrád; okt. 9., 10.:

¹ *Hazai Okltr.* 244. l.

² *Zichy-Okltr.* 2. k. 106., 107. l. *Anjou-kori Okmtr.* 4. k. 423., 430. l.

Buda ; okt. 28. : Visegrád ; nov. 18., 25., 30. : Visegrád ; decz. 6. : Brünn;¹ decz. 14. : Trencsén.

1345.

a) *Litvánia ellen.* Erről csak egy hazai okirati adatunk van. A király 1347 jun. 30-án kelt okiratában *Hermann nb. Lackfi István* erdélyi vajda érdemeit felsorolván, többek között mondja : «végezetül midőn az összes keresztényeknek ellenségei, a litvánok ellen Krisztus nevében indultunk és említett *István vajda és fia Dénes* lovászmesterünk litván területen velünk voltak, István vajda szolgálatunkban lábát törte *s egyik tisztje: Lőrincz fia István* egy Villio nevű litván vár előtt szemünk láttára megöletett.»²

Ez a hadjárat többnyire csak külföldi koriratokból ismeretes. Úgy keletkezett, hogy János cseh király és fia Károly morva őrgróf (a későbbi IV. Károly császár) a pogány poroszok és litvánok ellen kereszties hadjáratot indított. Szövetségeseik voltak többek között : Kolditzi Witigo meissenai püspök (1312—1347), Pogarelli Precizlaw boroszlói püspök (1341—1376), Hohenzollerni (szép) Albert nürnbergi várnagy († 1361), Günter Schwarzburg grófja († 1349), IV. Vilmos Ostervant és Hollandia grófja († 1345 szept. 26.), I. Péter Bourbon hercege, a francia uralkodócsalád tagja († 1356); és ezekhez csatlakozott Lajos király. A hadműveletek 1345 január havában kezdődtek, de nagyon gyorsan végződtek. Vilio alatt a még most is létező Wielunt kell érteni.

Az egykorú Suchenwirt Péter osztrák költő szerint e hadjáratban a magyar király oldalán részt vett *Leuthold von Stadeck*, az ismert osztrák Stadecker-család tagja is; ebben a hadjáratban üttetett lovaggá. 1362-ben osztrák tartományi lovászmester, 1366 jan. 21-én pedig alsóausztriai tartományi marsall.

¹ Így írja a *Codex diplom. Moraviae* 8. k. 273. l., amit határozottan el kell fogadni, tekintettel arra, hogy Lajos már hat nappal később Trencsénben tartózkodott. *Fejér IX.* 1. k. 197. pedig azt állítja, hogy a király 1344 decz. 6-án Visegrádon volt, a mi arra vezetendő vissza, hogy a királyi kanczellária az illető ügydarabot Visegrádon a távollévő király nevében állította ki. Brünnben Lajos János cseh királlyal († 1346) találkozott.

² *Sopronmegyei Okltr.* 1. k. 199. l.

b) *Lengyelországban a csehek ellen.* A litván hadjárat után nemsokára Kázmér lengyel király és Károly morva őrgróf között komoly viszályok keletkeztek, minek az volt a következménye, hogy Kázmér Lajos királytól, unokaöccsétől segítséget kért. Lajos teljesítette a kérést, a mennyiben még 1345 első felében tekintélyes magyar sereget küldött Krakó felé. A hadjárat részleteiről keveset tudunk; okirati adataink nincsenek. Turóczi János korirata szerint a magyarok mentették fel Krakót és vidékét, mire a hadakozó felek nemsokára békét kötöttek egymással. Lajos király nem vett személyesen részt a hadjáratban. A magyar segítőcsapatot két főtiszt vezette: *Balog nb. Szécsi Miklós* kirtálnokmester, Nógrád, Sáros és Szepes megye főispánja s Gyenge Miklós fia: *Poháros Péter* Abaúj megye főispánja. Fessler állítása, hogy e Szécsi Miklós akkor nádor volt, nem áll, mert 1342 okt. 13-tól 1356-ban bekövetkezett haláláig Zsámboki Gyelét fia Miklós a nádor. A két vezér személye különben bizonyítéka annak, hogy a segítőcsapat az északkeleti fegyveresekből egészítette ki magát.

Úgy látszik azonban, hogy a magyar koríró mégis nagyít egy kicsit, a midőn azt mondja, hogy a magyar csapatok szabadították fel Krakót az ostromzár alól és óvták meg a vidéket az elpusztulástól. Az eddig figyelmen kívül hagyott úgynevezett rati-bori krónika t. i. azt mondja 1345-hez, hogy a lengyel király *a magyarokkal együttesen Zar (ma Sohrau) városát* körülfogta és az összes szomszéd helységeket, *Plessen városát (ma Pless az oppelni kerületben) és Rybníkot* (szintén az oppelni kerületben) elhamvasztotta. Ugyanazon évben ostrom alá vette a vak János cseh király *Krakót*, megölte a magyarokat és elhamvasztotta Krakó egész vidékét.¹

c) *Horvátországban* néhány magyarellenes és Velenczével ezimboráló szlavóniai főúr ellen volt hadjárat, kiknek sorában többek között a cetinjei Nelepityek, a Krbaviaiak és a bribiri Subityeket találjuk. E hadjáratról számos okirati adatunk van.

1. Miklós nádor 1345 jul. 17-én Várdai János peres ügyét,

¹ *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altertumskunde Schlesiens.* 4. k. 115. l. Századok, 1901. évf. 841. l.

melyet jul. 1-re tűztek ki, az *akkori hadjárat* bevégezése utáni 15-ik napra halasztja el.¹

2. A boszniai káptalan 1346 febr. 16-án mondja, hogy egy 1345 április 26-ra kitűzött peres ügyet a király parancsára a hadoszlás 15-ik napjára napoltak el.²

3. A nádor mondja 1346-ban, hogy egy 1345 máj. 22-re kitűzött ügyet az akkor Horvátország ellen indított királyi hadsereg oszlása utáni 22-ik napra halasztottak el.³

4. Pál országbíró mondja 1346 jan. 14-én, hogy a *Horvátország ellen* indult királyi hadsereg oszlása utáni 22-ik napon bíraskodott. Az oszlást *január 20-án* hirdették ki,¹ a miből kitűnik, hogy a hadműveletek még 1345 végén is tartottak. Ugyanezt a keltet találjuk az országbírónak 1346 febr. 20-án kiállított egyik ítéelőlevelében, melyben említi, hogy a hadműveletek már 1345 *jul. 13-án* folytak és hogy a Horvátország ellen indult hadsereg oszlását 1346 jan. 20-án hirdették ki.⁴

5. A király 1345 jul. 16-án a kлокocsfői táborban *Méhesi János* tornamegyei birtokos ügyében ítélekezik.⁵ Hogy Méhesi személyesen megjelent a király előtt, azt nem mondja Lajos, de kiemeli, hogy háború van és hogy számos egyéb nemes között Torna megye nemesei is részt vettek a hadjáratban. Az ítéelőlevél hátlapján olvasható feljegyzésekből tudjuk, hogy az ügy előadója a király részéről *Lackfi András* és hogy az ítéelőbírák sorában több bárón kívül az erdélyi vajda (akkor *Lackfi István*) is helyet foglalt.⁶

6. A király 1345 jul. 22-én a Bihács melletti táborban tanúsítja, hogy *Komáromi Dancs mester fia László* Zumberg nevű (pozsonymegyei) birtokában zálogos részét sógorának, *Bazini Sebesnek* visszaboecátja.⁷ Világosan hangsúlyozza, hogy *mindketten*

¹ *Zichy-Okltr.* 2. k. 170. l.

² *Anjou-kori Okmtr.* 5. k. 146 l.

³ *Zichy-Okmtr.* 2. k. 220. l. V. ö. Turul, 2. k. 19. l.

⁴ *Pesty: Krassómegyei Okltr.* 15. l. V. ö. *Anjou-kori dipl. emlékek* 2. k. 118., 119. l.

⁵ *Anjou-kori Okmtr.* 4. k. 563. V. ö. u. o. 4. k. 596. l.

⁶ *Anjou-kori Okmtr.* 4. k. 517., 518. l.

⁷ *Anjou-kori Okmtr.* 4. k. 518. l.

személyesen megjelentek előtte. Sebes az eléggé ismert Hontpázmán nb. Szentgyörgyi s bazini Gróf-család tagja (1304—1345), pozsonymegyei birtokos. Komáromi Danes fia László pedig Kraszna megye főispánja, ki még 1345 márcz. 15-én a krasznamegyei Nagyfalun tartott megyei közgyűlésen elnökölt.¹

7. A székesfehérvári káptalan kijelenti 1345 szept. 25-én, hogy a Somogy megyében fekvő Szenyér nevű helység határjárását azért nem tudta bevégezni, mert néhány szomszédos birtokos a *jelenlegi* királyi hadjáratban vesz részt.²

8. Lipót árvai várnagy az árvamegyebeli Ladány fiai János és Benedek revistyei birtokosok ügyének elintézése alkalmából mondja, hogy ezt az ügyet a Byhed előtt táborozó seregben kellett volna elintézni.³ Ezt 1348 jun. 28-án mondja, de ebből még nem tűnik ki, hogy az említett táborozás épen 1348-ban volt; itt a hadiszállás irányadó. Byhed annyi, mint Bihács. Ha csak azt nem akarjuk feltételezni, hogy itt egy 1348. évi ismeretlen hadjáratról van dolgunk, el kell fogadnunk, hogy az 1345 jul. 22-ike körüli bihácsi táborozásról van szó.

9. *Miklós szlavón bán* 1345 jun. 23-án Kninről írja, hogy minap a király megparancsolta neki, hogy mindazokat a várakat és területeket, melyek a magyar koronához tartoznak és a melyeket néhány hűtlen és lázadó úr magához ragadott, szerezze vissza. Ennek alapján hatalmas sereggel vonult Horvátországba, hol *István boszniai bán egész fegyveres erejével hozzá csatlakozott.* Egyrészt mindkét hadvezér, másrészt pedig Knini Nelepec özvegye Veliszlava s ennek fia, a fiatal János között oly megegyezés jött létre, melynek értelmében János a Pochitelj, Szereb, Oztogh és Vnach nevű várakat a királynak engedi át stb. Ugyanazon napon és helyen ebben az ügyben a boszniai bán is azonos tartalmú okiratot állít ki. Úgy Miklós, mint István felsorolja azoknak az uraknak a neveit, kik mint eskütársak jelen voltak. Magyar részről a következők szerepelnek:

1. *Osl fia János*, kiről majdnem biztosan feltehetjük, hogy a

¹ *Anjou-kori Okmtr.* 4. k. 492. l.

² *Az esztergomi káptalan házi levéltára.* Lad. 26. fasc. 6. Nr. 10.

³ *Reviczky-okltr.* 6. l.

Sopron megyében törzsökös Osl nemzetség sarja. Ha ez áll, akkor az 1297-től 1307-ig ismert IV. Osl fiával, I. Jánossal vagy ennek szintén János nevű fiával van dolgunk. I. Jánost 1307-től 1346-ig ismerjük és 1343-ban Varasd megye főispánja. Fia II. János 1347-től 1395-ig ismeretes; 1343-ban Varasd, 1376-tól 1379-ig Zagória, 1379-től 1381-ig Sopron megye főispánja.

2. *Eleus fia Miklós*. Elleus, Ellös, Ehelleus és még több hasonló hangzású alakváltozás nem egyéb mint Achilles változatai. Elég gyakran előforduló név. A Vas megyében feküdt Árokköz nevű helység egyik birtokosa: Elleus fia Árokközi Miklós előfordul 1351. és 1353-ban (Anjou-kori Okmtr. 5. k. 486. és 6. k. 13.). Tekintettel már most arra, hogy Miklós bán nyugatvidéki birtokos és több eskütársa is az, nagyon valószínű, hogy itt Árokközi Ellös fia Miklóssal van dolgunk.

3. *Dénes fia János*; ismeretlen.

4. *Achouniai Péter*. Ferdített név.

5. *Jakab fia János*. Ismeretlen.

6. *János fia Sarai Pál*. Zemplén megyében találunk egy Sára nevű helységet.

7. *István fia Demeter*; ismeretlen.

8. *Rajnald fia Imre*. A baranyamegyei Bakonya urai között van 1353. és 1355-ben Reynold fia Bakonyai Imre (Anjou-kori Okmtr. 6. k. 122. és 414. l.), ki szintén nyugatvidéki ember és a kiről ennek alapján feltehetjük, hogy Miklós bán emberével azonos.

9. *Lőrincz fia Pál*; ismeretlen.

10. *Pál kőrösmegyei főispán*. Egy Pál 1343. jul. 19-én és 1346-ban Kőrös megye főispánja és 1343-ban egyúttal a zágrábmegyei Merenje várnagya; miből arra következtethetnénk, hogy horvát ember volt.¹

11. Suchenwirt Péter szerint a már ismert osztrák *Stadecker Leuthold* is részt vett e hadjáratban.

Itinerarium. Jan. 6., 7., 11.: Visegrád; febr. 11., 18.,² 26.: Visegrád; márcz. 9., 13., 25., 28.: Visegrád; ápr. 9., 10., 11.,

¹ Vjesnik zemalskog Arkiva 1905. évf. 142., 143. l. V. ö. ug yanott 145. l.

² Így írja *Anjou-kori Okmtr.* 4. k. 527. l.; az *Anjou-kori diplom. emlékek* 2. k. 62. l. pedig, hogy 1345. febr. 18-án Borszlóban tartózkodott, a mit azonban csak óvatosan fogadhatunk el.

14., 15., 17., 20., 24.: Visegrád ; máj. 4., 8., 12., 26., 30.: Visegrád ; jun. 1.: Visegrád ; jun. 2.: Buda ; jun. 27.: *a Szárán túli Szentgyörgy melletti táborban* ; júl. 16.: *a klokoctői táborban* ; júl. 22.: *a bihácsi táborban* ; jul. 23.: *Klokoctő* ; aug. 1.: *Zágráb* ; aug. 25., 26.: Visegrád ; aug. 28.: Visegrád alatt ; szept. 4., 7.: Visegrád ; szept. 13.: Buda ; szept. 20., 26.: a Damásdi vadászaton;¹ okt. 6.: Visegrád ; nov. 16., 22., 25.: Visegrád ; decz. 6.: Pozsony ; decz. 14.: Bécs ; decz. 28., 31.: Visegrád.

1346.

a) *Horvátországban*. A róla szóló számos okirati adatból arra következtethetünk, hogy egyik-másik még a mult évi hadműveletekre, a többi pedig a hadjáratnak rövid szünetelés utáni folytatására vonatkozik.

1. Erzsébet királyné febr. 5-én tanúsítja, hogy *Cikó* mesternek, Kőröshegy és Tapolcsán várnagyának, a *jelenleg* működő kir. hadsereg osztlásának 15-ik napján valamely beiktatásnál kellett volna jelen lennie, de minthogy fivérével, Jánossal együtt a király szolgálatában volt elfoglalva, tehát elhalasztja az ügyet jövő márcz. nyolczadikára.²

2. Az országbíró febr. 10-én tanúsítja, hogy a Rikolf fia László és Miklós egri püspök közötti peres ügyben kellett volna a Horvátország ellen indított hadsereg osztlásakor ítékeznie. Ez osztlást 1346 jan. 20-ára hirdették ki, de a felek beleegyezésével elhalasztja az ügyet 1346 máj. 1-ére.³

3. Miklós nádor 1346 decz. 2-án tanúsítja, hogy a kir. hadsereg osztlásának 15-ik napját az ugyanazon évi jan. 20-ára hirdették ki, de nem mondja, hogy ki ellen irányult a hadjárat.⁴

4. Vajjon Miklós nádornak a *Zichy-Okmtr.* 2. k. 225. oldalán olvasható keltezése szintén ide tartozik-e, nem állapíthatjuk meg, mert az erre vonatkozó helyek az említett okiratban ki nem betűz-

¹ Van egy Garam-Damásd Bars megyében és egy Ipoly-Damásd Hont megyében. Úgy látszik, hogy a barsmegyeit kell érteni.

² *Anjou-kori-Okmtr.* 4. k. 561. l.

³ *Anjou-kori-Okmtr.* 2. k. 526. l.

⁴ *Zichy-Okmtr.* 2. k. 185. l. és *Anjou-kori Okmtr.* 4. k. 645 l. V. ö. *Fejér.* IX. 1. k. 445. l.

hetők. Bár az eddigi adatokban, a közvetlen források egyike sem mondja határozottan, hogy 1346-ban hadbaszállásról is van szó, mégis számos mellékkörülmény egybevetésével több mint valószínű, hogy volt hadbaszállás.

b) *Velenze ellen Dalmáciában.*

1. Miklós nádor Visegrádon 1346 ápr. 2-án Várdai János és Losonczy Tamás peres ügyét *a nemsokára mozdósítandó* (nunc proxime movendi) királyi hadsereg osztlásának 15-ik napjára halasztja el.¹

2. *Alsóindrai Miklós bán* 1346 jul. 6-án *a Zára előtti táborban* kiállított okiratában elmondja, hogy akkor, midőn Lajos király a saját, valamint báróinak és a bánnak fegyveres erejével a Velenzeieknek Zára előtt felállított favárát 1346 jul 1-én ostromolta, *Myke fia Miklóst*, kőrösmegyei várjobbágyot nyíl okozta súlyos sebesülés érte. Szolgálatainak elismeréséül, a király nevében felveszi őt a nemesek sorába.²

3. Az esztergomi érsek helyettese 1346 máj. 7-én tanúsítja, hogy Forgács Miklós ez évi máj. 1-én esedékes ügyének tárgyalását *a jelenleg hadbaszállt kir. sereg* osztlásának quindenájára halasztja.³

4. A király 1347 okt. 3-án *Poháros Péter* Abaúj megye főispánjának a Sáros megyében fekvő Kapi nevű birtokot Maglócz nevű várhellyel adományozza. Kiemeli, hogy Péter «abban a hadseregben volt, melyet a tengervidéken Zára kir. város előtt a király jogait mohón bitorló Velenzeiek ellen indított; ott vérét ontotta s egyik tisztjét, ki szemünk láttára elesett, elvesztette».⁴

5. Az országbíró 1351-ben tanúsítja, hogy egy már 1341-ben kezdett gömörmegyei birtokügy tárgyalása, több közbeeső halasztás után, a tengervidék ellen indított hadseregnek *1346 nov. 8-ára* esett osztlása utáni 15-ik napjára lett újabban halasztva.⁵

6. A király 1347-ben mondja, hogy *Katyisz nb. Szécséni Konya Miklós* Sáros megye főispánja s kir. testőrtiszt a királynak

¹ *Zichy-Okmtr.* 2. k. 190. l. V. ö. ugyanott 185. l.

Laszowski: a délszláv akadémia levéltárának adatai szerint.

² *Anjou-kori-Okmtr.* 4. k. 190 l.

⁴ *Anjou-kori Okmtr.* 5. k. 133. l.

⁵ *Anjou-kori Okmtr.* 5. k. 468. l. V. ö. *Wenzel*: Árpádkori Új Okmtr. 12. k. 515. l. és *Zichy-Okltr.* 2. k. 246. l.

azon hadseregében szolgált, melyet az a királyi jogokat megtámadó velenceziek ellen kiküldött és a mely a tengervidéken Zára előtt működött. Ugyanakkor történt, hogy Konya sógora, *Haschendorfi Volging*, egy Alsó-Ausztriából Magyarországra bevándorolt család sarja és sopronmegyei birtokos, a király kiváló tisztje, Zára előtt hősi halált halt.¹

7. A király 1359-ben Szárna fia László fiait: *Karap, Sztaniszló, Neyve, Wlaniyk, Miklós és Lászlót, Temes megyében birtokló oláhokat* több temesmegyei birtokkal megajándékozván, egyebek közt kiemeli, hogy különösen Jádra előtt sok érdemet szereztek maguknak azzal, hogy mindennemű viszontagságokkal küzdve vérüket öntötték.²

8. A pozsonyi káptalan 1347 febr. 18-án báhonyi Pap János pozsonymegyei ember peres ügyére vonatkozólag mondja: «a tengerpart felé irányult hadsereg nov. 8-ára esett oszlásának quin-denája»; itt tehát határozottan az 1346-ban a velenceziek ellen irányult hadjáratról van szó.³

9. Péter erdélyi alvajda értesíti Doboka megye szolgabíróit, hogy midőn ő 1366 aug. 1-én panasznapot tartott, többek között (*cegei*) *Vas Dezső* a következő panaszszal állott elő: Lehet már huszonnégy éve annak, hogy a király Jádra vidékén háborúskodott és hogy *Acél János* nevű fivére a hadjáratban részt vett. Akkor a János szolgálatában állott *Csomaúj Pál*, kolozsmegyei ember, urának egyik lovát eltulajdonította, a nélkül, hogy urát a háború után kártalanította volna. Most, hogy Acél János meghalt, kívánja Dezső Pál fiától, Jánostól, a ló árát!⁴ — Dezsőnek rossz emlékezőtehetsége volt, mert Jádra (= Zára) ostromlása nem 1344-re, hanem 1346-ra esett.

10. A király 1348-ban *Baracscai Jakab fia Miklós*nak, udvari tisztnek a trencsénmegyei Misen birtokot adományozza és érdemének tudja be azt, hogy akkor, midőn a velenceziek támadásait megtorolván Zára város előtt nagy sereggel harczolt, Miklós a

¹ *Hazai Okmánytár* 7. k. 402. l. V. ö. *Zalamegyei Okltr.* 1. k. 465. l. Egyebekben *Anjou-kori Diplom. Emlékek* 2. k. 135., 145., 170., 174., 175. l.

² *Temesmegyei Okltr.* 1. k. 88. l.

³ Pozsonyi káptalan országos levéltára. *Capsa* 28. fasc. 1. nr. 3.

⁴ *Hazai Okltr.* 279. és 280. l.

király szemeláltára súlyosan megsebesült.¹ E Miklós 1339-ben merül fel mint a király belszolgálatában álló udvari tiszt. 1351-ben megkapja a bars megyei Nagyugróczot és akkor mint «aulæ nostræ servitor» (udvarunk tisztviselője) szerepel. 1355 jul. 18-án és nov. 15-én a sáros megyei Makovicza várnagya; 1364-ben végrendelkezett. Nem lévén fia, összes birtokait István nevű fivérének hagyományozta (Hazai Okltr. 276.); sírhelyéül a Sz. Máriáról nevezett esztergomi klostrot jelölte ki magának; 1365 nov. 27-én már mint halottról emlékeznek meg róla.

11. A király 1352 decz. 28-án tanúsítja, hogy *Dezizló fia Péter fia Novák*nak egynehány likamegyei birtokot adományoz. Kiemeli, hogy akkor, midőn a velenceiek ellen harczolt, e János atyja Péter a Jádra város előtti ütközetben elesett, Novák pedig ugyanott súlyosan megsebesült.² E Novák 1358-ban mint testőrtiszt fordul elő. 1377-ben Salgó várnagya, a mikor azt olvassuk róla, hogy a Mogorović nemzetségből való és Osztrovicai a vezetékneve.

12. A király 1347 febr. 21-én Kistapolcsányi Miklós bars megyei birtokosnak aranymosást engedélyez. Az erről szóló okirat pecsétje már lehullott, de helyén ez olvasható: «relatio *Andreae filii Iwan de Kallou adhuc de exercitu redeundis in Tapolcha*», vagyis «háborúból még visszatérő Kállai Iván fia Andrásnak Tapolczán tett előadása». Nem kételkedhetünk benne, hogy itt is a velenceiek ellen 1346-ban viselt háborúról van szó.³

13. Suchenwirt szerint *Ulrich von Cilly* Záránál is vitézkedett Lajos király mellett, ki hatalmas sereggel, hatvanezernél több harczossal sokáig táborozott a város előtt. Ulrik ott meg is sebesült. Ő a Stájerországban törzsökös Cilly nevű család sarja, Ulrik néven a második; meghalt 1368 jul. 28-án. Atyja I. Frigyes 1341-ben kapta a grófi méltóságot.⁴

¹ *Botka*: Bars megyei Oklevelek. 30. l.

² *Vjesnik Zemaljskoga Arkiva*, Zagreb, 1905. évf. 151. l.

³ *Anjou-kori Okmtr.* 5 k. 20 l.

⁴ Általában azt hiszik, hogy II. Ulrik a Cillyek magyarországi hatalmának megalapítója, de a következő adat módosítja ezt. Lajos király 1352 jul. 2-án a pápához intézett egyik folyamodványában említi, hogy az a quilejai egyházmegyéhez tartozó «Oburbuich» nevű benczés-kolostor Magyarország határán fekszik és hogy ennek védnöke és intézője (advocatus et gubernator)

Az az okirat, melynek értelmében Lajos 1352 febr. 26-án kijelenti, hogy Blagaji Miklós és János Zára védelmében, Apulia s Aversa ostromában nagy érdemeket szereztek maguknak,¹ hamisítványnak bizonyult.

Ez a hadjárat nagyszabásúnak ígérkezett, de rosszul végződött. A magyar seregben a magyarokon kívül voltak: horvátok, boszniaiak, jászok, kúnok, csehek és németek. A király oldalán voltak az *aquilejai patriarka, István boszniai bán, Alsóindvai Miklós szlavón-horvát bán és Lackfi István erdélyi vajda*. A hadjárat kudarcát a magyar vezérek kétszínűsége okozta, minek az lett a következménye, hogy a velenceiek a Lajos által védelmezett Zárát elfoglalták.

Itinerarium. Jan. 2.: Visegrád; jan. 5.: Collegia;² jan. 11., 12., 15., 25., 27.: Visegrád; febr. 5., 19.: Visegrád; febr. 23., 27., 28.: Buda; márcz. 1., 2.: Visegrád; márcz. 3.: Buda; márcz. 19., 21., 23., 24.: Visegrád; ápr. 3., 6., 8., 9., 13., 15., 21., 23., 27., 28.: Visegrád; máj. 6.: Visegrád és Buda; jun. 2.: *Sebenico*;³ jun. 25.: *Zára*; júl. 1.: *Zára*; júl. 3.: *Zárából való elutazás*; júl. 6.: *a Luka nevű dalmát völgyben lévő tábor* (Luka ma a záraj kerületi kapitányságban levő falu); júl. 15.: *Bihács*; júl. 30.: *Zágráb*; aug. 12., 15.,⁴ 19.: Visegrád; szept. 7.: Visegrád; szept. 11.: Buda; nov. 2.: Nagy-

az ő híve: Cilly grófja. A kolostor a zágrábi püspök fennhatósága alatt áll stb. Oburbuich nem lehet más, mint a cylli-i kerületi kapitányságban még létező Oberburg. Minthogy II. Ulrik atyja Frigyes csak 1359-ben halt meg, bizonyosnak vehetjük, hogy a magyar királynak itt említett híve nem II. Ulrik, hanem ennek atyja.

¹ *Blagaji Okltr.* 129. l.

² Így mondja *Óváry*: Oklevélmásolatok I. k. 46. nr. 47. Az eredeti forrás Párisban van (Biblioth. Nationale, tom. 45. bis p. l.). E napon levelet ír Lajos király rokonához, Humbert viennei dauphinhez († 1355), melyben őt öcsésének, Andrásnak, haláláról és ennek következményeiről értesíti. Hogy Collegia nem más, mint alapos elferdítés, nem szenvedhet kétséget; ez csak Alba Regia (= Székesfehérvár) vagy, a mi valószínűbb sin arce regia (= királyi vár), azaz Visegrád.

³ *Fejér IX.* I. k. 362. l. szerint Buda; de minthogy Lajos e napon már Dalmáciában tartózkodik, csak úgy kell lennie, hogy a kancellária ezt az ügyszakot a király nevében Budán állította ki.

⁴ *Tkalčić*: Monum. episcop. Zagrab. 2. k. 101. l. szerint 1346 aug. 16-án Zágrábban volt, a mit csak óvatosan fogadhatunk el.

várad ; nov. 16.: Visegrád ; nov. 18.: Buda ; decz. 4., 15., 18., 20., 21., 24.: Buda.

1347.

Előkészületek Olaszország ellen. Ezekről többnyire csak itinerariumi adatokból van tudomásunk.

a) A király 1347 okt. 13-án *Baksa nb. sóvári Sós László* ügyét azért napolja el, mert László a király szolgálatában Olaszországban tartózkodik.¹

b) *Kont Miklós* magyar hadvezér 1347 nov. 15-én visszatér Magyarországra.²

c) A pápa 1347 decz. 23-án levelet intéz de Deux Bertrand biboros pápai követhoz († 1355), melyben tudtára adja, hogy a bibornoki testülettel sűrűn tanácskozott Lajos magyar király olaszországi hadjárata ügyében ; tegyen ez ellen a királynál akár szóban, akár írásban előterjesztést.³

d) A fejemegyei soltszéki bírák 1348 jan. 14-én egy peres ügyet *Bátmonostori Vesszős* mesternek Olaszországból a királyi udvarba való visszatértéig elhalasztanak ;⁴ a miből kitetszik, hogy Vesszős 1347 végén még Olaszországban tartózkodott.

e) A király 1347 okt. 6-án megengedi *Lackfi István* erdélyi vajdának, hogy a dobokamegyei Devecser nevű birtokát zálogba adja ; megengedi pedig azért, mert István vajda minden odairányuló súlyos vállalatok érdekében, melyekbe királyi jogaink visszaszerzése ügyében bocsátkoztunk, Olaszországba utazván, nagymennyiségű pénzbe kerülő kiadásokat tett.⁵

f) Miklós nádor 1356-ban tanusítja, hogy *Rozgonyi László* (1316^{*}-1366) az Ákos nb. Micsk bán fia Loránd elleni peres ügyét, melynek tárgyalása 1347 okt. 4-ére volt kitűzve, azért kellett 1348 okt. 6-ára elhalasztani, mert Rozgonyi László akkor (1347 okt. 4-én) Olaszországban tartózkodott.⁶

¹ *Anjou-kori Okmtr.* 5. k. 143. l.

² *Anjou-kori Dipl. emlékek* 2. k. 23. l. V. ö. ugyanott 225., 253. l.

³ *Történelmi Tár*, 1895. évf. 267. l. (tévesen 1357-re helyezve).

⁴ *Zichy-Okltr.* 2 k. 292. l.

⁵ *Anjou-kori Okmtr.* 5. k. 142. l.

⁶ *Anjou-kori Okmtr.* 6. k. 425. l.

g) A király 1352-ben tanúsítja, hogy akkor, midőn öccsének Andrásnak meggyilkolását megtorlandó Olaszországba érkezett, a már fentemlített *Osztrovicai Novák* nemcsak nagy anyagi áldozatokat hozott, hanem hősi harcban vérét is ontotta.¹

Az eddigieken kívül egyéb magyar urakról is van tudomásunk, a kik a hadjáratban részt vettek és a kiket egy olasz korirat² említ meg. Egyesek nevei azonban annyira elferditettek, hogy szabatos meghatározásuk alig lehetséges. Névsoruk a következő:

1. (Lévai) *Miklós* választott és megerősített nyitrai püspök,
2. dom(inus) *Nicola Tontel Pessoy*n. Ez nem más, mint *nevnai Trötzel Miklós*, pozsegamegyei család sarja, ki 1323 máj. 17-től 1348 decz. 24-ig Pozsony megye (itt Pessoy)n főispánja volt.

3. *D. Thomas Comes Sebistensis*. Hogy mi legyen Sebistensis, nem tudjuk. Szepes megye nem lehet, mert 1347-ben fenti Szécséni Konya Miklós a főispán. Több mint valószínű, hogy itt Csőr nb. Tamással van dolgunk, ki 1339-től 1350-ig Liptó és Kőrös megye főispánja volt.

4. *M(agister) Ethico comes ele Sard*. Ez *Czikó, Borsod megye főispánja*, a pomázi Czikó-család egyenes őse. Sárd azért nem lehet Sáros, mert 1347-ben Szécsényi Konya Miklós a főispánja.

5. *M(agister) Philippus de Corad*. Meg nem határozható.

6. *D(ominus) Ladislaus dictus Sos de Coroid de comes*. Ez a *Baksa nb. Sávári Sós László*, ki 1347 máj. 12-től 1348 szept. 8-ig a királyné altálmokmestere. Már fent láttuk, hogy 1347 okt. 13-án királyi szolgálatban *Olaszországban* tartózkodott.³

7. *Magister Paulus Prat Wanadae*. 1347-ben a következő Pál nevű országnagyokat találjuk: *a)* Nagymartoni Pál országbíró (1328 márcz. 13. — 1349 jun. 18.); *b)* Dorozsma nb. Garai Pál királynéi tárnokmester (1334—1352 jun. 15.); hogy ki legyen ezek közül a krónikás embere, meg nem határozható; valószínűleg Garai Pál az.

8. *M(agister) Georgius Beberis comes Avanae*. Ez nem más,

¹ *Vjesnik Zemaljskoga*. 1905. évf. 151. l.

² *Chron. Estense ap. Muratori*: Rerum Italicarum Scriptores 15. k. 442 hasáb.

³ V. ö. *Anjou-kori Diplom. Emlékek* 2. k. 316. l.

mint *Akos* *nb.* *Böbök György*, ki 1346 márcz. 30-tól 1353 jan. 31-ig Heves megye főispánja volt.

Mindezekről azt mondja a krónika, hogy 1347 augusztusában Ferrara városát elhagyták és az abruzzói vidék felé vonultak. Céljük az volt, hogy a Durazzói Károly herceg emberei által ostromolt Aquila városának segítségére legyenek.

Az olasz kútfők szerint a magyar sereg útvonala különben a következő volt: Lajos decz. 8-ig Veronában tartózkodott; deczember 9-én Mantuán, Ostiglián és Mirandolán át Modena felé vonult. Innen ment: Bolognába, majd Castel-San-Pietroba. Innen deczember 13-án indult és eljutott Imola s Faenza sánczáig. Legközelebbi útja Forliba vezetett, majd Cesenából Riminibe, a honnan Urbinón és Fabrianón át Folignóba ment; utána pedig Perugián át a spoletói völgy hosszában tovább indulván, decz. 24-én Aquilába érkezett; itten és Sulmonában megvárta, míg összes haderői rendbe jöttek.

Itinerarium: jan. 25., 31.: Buda; febr. 1., 2., 5., 8., 11., 16., 21., 23.: Buda; márcz. 2.,¹ 6., 7., 13., 16., 17., 23., 25., 27.: Buda; ápr. 2.: Buda; ápr. 3.: Visegrád; ápr. 5., 13.: Buda; máj. 1., 11., 12., 18., 19., 26., 31.: Buda; jun. 1., 7., 11., 17., 25.: Buda; jul. 1., 9., 12., 13., 23.: Buda; aug. 18., 24., 26.: Buda; szept. 19., 21., 23.: Buda; okt. 6., 16., 23., 25., 28.: Buda; okt. 29.: Esztergom; nov. 2., 8., 14.: Buda; nov. 19.: Visegrád; nov. 25.: Buda; decz. 4.: *Vicenza* (Olaszországban); decz. 5–8.: *Verona*;² decz. 13.: *Forli*; decz. 23.: *Aquila*.

1348.

a) *Az előző évi olasz hadjárat folytatása.* Mindenekelőtt érdekes tudni, hogy kik voltak 1348-ban azok a magyar urak, kiket Lajos a megszállott olaszországi területek kormányzásával megbízott:

1. *Wolffurti Ulrik*, királyi helytartó s a nápolyi várak parancsnoka.

2. *Wolffurti Konrád*, az előbbi fivére, Lucera s vidékének kormányzója.³

¹ *Kukuljević*: *Jura Croatiae* I. k. 114. l. szerint márcz. 1-én Zágrábban lett volna; de ez nem valószínű.

² *Fejer* IX. I. k. 494. l. szerint Buda; de ez csak a kancelláriára vonatkozhat.

³ A legtöbb író *Wolfhardt*-nak nevezi őket, de helytelenül. Az egyetlen

3. A már ismert *nevnai Tröttel Miklós* Pozsony megye főispánja kapta a terra di Lavoro kormányát.

4. *Ákos nb. Mihály szlavóniai bán fia István*, ki 1345 nov. 29-től 1346 nov. 23-ig Vas, Sopron és Varasd megye főispánja, Calabria kormányzója lett grófi cízzel. Tőle származik a peleskei Ördög-család. Róla mondja különben a király, hogy 1348 szept. 28-án a tengerentúli vidéken tartózkodik.¹

5. *Zárai István* lett Manfredonia parancsnoka; családi viszonyait nem ismerjük ;

6. *Csúz János*, sopronmegyei ember, a későbbi dalmát, horvát és tengeremelléki bán megkapta Monte-Sant-Angelo s az Abruzzok védelmét. Ő a kőrösmegyei Ludbregi-család egyenes őse.²

7. *Michael de «Debocz»*. Csúz Jánossal együttesen kapta meg ugyanazon területek védelmezését. Nevét az olasz király annyira elferdítette, hogy közelebbi meghatározása egyelőre lehetetlen.³

helyes írás Wolffurt. Ez jelenleg Vorarlbergben, a bregenzi kerületi kapitány-ságban fekvő falu ; a mellette fekvő hasonnevű vár romokban hever. A Wolffurt-család, a mint ezt már más helyen (Turul : 1897. évf. 135—136. l.) kimutattam, valamikor Vorarlbergben az Ach-völgy torkolatán Bregentől egy órányi távolságban lakó lovagi nemzetség sarja volt. 1295 decz. 28-án élt Wolffurti Rudolf, kinek a Boden-tó melletti Überlingenben is voltak birtokai. Alig tévedünk, ha a Magyarországon letelepedett Ulrik, Konrád, Egelolf (= Egloff) és Rudolf fivéreknél atyjára ismerünk benne. A fivérek közül Ulrik és Konrád Lajos királyunk fegyveres szolgálatába léptek, míg Egelolf és Rudolf csak később merülnek fel nálunk.

¹ *Anjou-kori Okmtr.* 6. k. 425. l.

² A legtöbb — köztük igen jónevű — író is «Csúzi»-nak nevezi, de ez teljesen hibás. Van ugyan Csúz nevű helység Komárom megyében, de ennek ő nem volt az ura s az okiratokban ő soha sem szerepel mint Johannes de Chuz, hanem mindig mint «dictus Chuz» vagy Johannes Chuz ; a «dictus Chuz» nála csak személyhez kötött melléknév. Vezetéknevére csak egyetlen egyszer akadtam. A király titkos kancellárja előtt a sopronmegyei Damonyaiak egy malom használatára nézve egyezkednek. Az illető okirat pecsétje alatt olvasható : « . . . magister Johannes dictus Chuz de Lodun. » Lodun a mai sopronmegyei Ládony ; neve tehát Ládonyi Csúz János. Egyenes utódai a Ludbregi nevet vették fel és Ládony továbbra is kezükben maradt.

³ Mégis kiemelem, hogy Ugocea megyében 1348-ban egy Dabolehi Kelemen fordul elő. Dabolcz Ugocea megye tiszántúli járásában most is létezik. Ezenkívül 1351-ben egy ettől megkülönböztetendő Dubócz nevű helység is szerepel, mely e néven már ismeretlen. 1410-ben e vidéken fordul elő Daboehi Dénes.

Lackfi István erdélyi vajda, ki a királytól neki felajánlott olasz helytartói állást nem fogadta el, 1348 máj. végén Lajossal együtt tért vissza Magyarországba.¹

Az 1348. évi hazai okirati adatokhoz tartoznak a következők.

1. A király 1349 okt. 16-án a már ismert *zólyomi Macska Domonkos* érdemeit felsorolván, a rutének elleni harcza után ezt mondja: «midőn mi személyesen a tengerpart felé vonultunk, hogy fivérünknek, néhai András szicíliai királynak halálát megbosszuljuk és hogy a jeruzsálemi és szicíliai királyságot, melyet nevezett fivérünk halálával tőlünk elidegenítették, visszahódítsuk, ezen Machka Domonkos, midőn csak csekély sereggel Veszprém városából kiindultunk, hozzánk csatlakozva, velünk utazott, kardját szünet nélkül oldalunk mellett tartva, személyünk védekezésében emulhatlan érdemeket szerzett magának; súlyos sérüléseket is szenvedett stb».²

2. Midőn Lajos 1357-ben ugyanezen Macska Domonkosnak a trencsénmegyei Krasznót adja,³ ugyanezeket mondja, úgy hogy kétséget nem szenved, hogy itt az 1347 végén és 1348 elején lezajlott olaszországi harcokról van szó.

3. A király 1350 nov. 1-én *Gergely fiának, Német Jánosnak* (a Vas megyében törzsökös Rummy-család egyik ősének) több vas-

¹ Szükséges, hogy itt egy oly külföldi adatot igazítsak helyre, mely óriási tévedése által sok kutatót tévútra vezethetne, vagy legalább zavarba hozhatna. Az *Anjou-kori Diplom. Emlékek* 2. k. 266. l. szerint a pápa 1348 febr. 17-én több olasz főúrhoz levelet intéz. A címzettek között van «*Hugolinus de Trincis vojvoda Transilvanus et Comes Zolnuk*». Tudjuk, hogy Lackfi István 1345 május 12-től 1350 nov. 3-ig félbeszakítás nélkül erdélyi vajda s Szolnok megye főispánja. Hogy jutott tehát ide 1348-ban Hugolinus de Trincis? A magyarázat csak a következő lehet:

Perugia olaszországi tartományban van Foligno nevű város, melynek urai a XIII. századtól 1439-ig a *Trinzi-család* tagjai voltak. Ezt a fenti forrás is bizonyítja, a midőn 1376-ban (3. k. 124) ezt mondja: *Trincia et Corradus de Trinciis dominis civitatis Fulginei*. A tévedés már most abban található, hogy a pápa nemcsak Trinzi Hugolinnak, hanem egyidejűleg az Olaszországban tartózkodott erdélyi vajdának is írt; vagyis ha a hibát nem a rossz közlés okozta, akkor a fogalmazó vagy a másoló feledte el, hogy Trinci és vojvoda közé vesszőt tegyen és utána az István nevet beszúrja.

² *Fejér*. 11. k. 551. l.

³ *Turul*. 1909. k. 131. l.

megyei birtokot adományoz. Azt mondja, hogy akkor, midőn fivérének, András, jeruzsálemi s szicíliai királynak halálát megbosszulandó gyors léptekkel Szicília felé vonult, ez a Német János, a tetemes költségeket sem kimélve vele ment és minden tőle kitelhető módon azon volt, hogy királyának tetszését kivívja magának. Az olasz harcztéren, a király szemeláttára, háromszor megsebesült. Midőn a király innen egynéhány fontos ügy elintézése czéljából Magyarországra visszatért, János is otthagya az olasz földet, de csak addig maradt Magyarországon, míg a király nem sokára másodszor is Sziciliába vonult. Ez alkalommal is tetemes anyagi áldozatot hozott a királynak.¹ Ebből szintén kiviláglik, hogy Német János első hadbavonulását 1347 végére s 1348 elejére kell tenni; a második, a mint majd alább látjuk, 1350-re esik.

Itinerarium: jan. 18.: *Aversa*;² jan. 24.: *Nápoly*; febr. 4.: *Nápolyi tábor*; febr. 15.: *Nápoly*;³ márcz. 14.: *Nápoly*; ápr. 25.: *Visegrád*; máj. 6., 20., 21., 24., 26., 27.: *Buda*; jún. 1., 18., 28.: *Buda*; jul. 5., 6., 8., 9.: *Buda*; júl. 23.: a zólyommegyei *Lipese*; aug. 9., 13., 16., 20.: *Buda*; szept. 5., 8., 12., 20., 22., 23.: *Buda*; okt. 3., 14., 20.: *Buda*; nov. 3., 8., 13.: *Buda*; decz. 17., 21.: *Buda*.

1349.

Az olasz hadjárat folytatása. Az ez évben Olaszországban lefolyt harcok legjobb képét elsősorban *Lackfi István* véghezvitt dolgai nyomán alkothatjuk meg magunknak. Lajosnak Olaszországból 1348 máj. vége felé történt távozása ellenfeleit annyira fölbátorította, hogy a magyarok megszállta helységek lassan-lassan megint Johanna nápolyi királynő birtokába visszakerültek. Ennek

¹ *Anjou-kori Okltr.* 5. k. 414. l.

² *Fejér.* IX. 1. k. 566., 607. l. szerint jan. 11-én *Visegrádon* volt; de ez csak kancelláriai keltezés, mert a király akkor Olaszországban tartózkodott.

³ *Történelmi Tár* 1900. évf. 403. l. szerint a király 1348 febr. 18-án *Budán* rendeli el, hogy a leleszi konvent egy zemplénmegyei birtokügyben vizsgálatot tartson; ez is csak kancelláriai keltezés, mert Lajos még febr. 15-én *Nápolyban* volt. A pozsonyi káptalan levéltára szerint (capsa 28. fasc. 1. nr. 13.) 1348 febr. 25-én szintén *Budán* tartózkodott; de ez is csak kancelláriai keltezés.

következtében Lajos felszólította Lackfi István vajdát, hogy mint a magyar hadsereg főparancsnoka Nápolyba visszatérve, állítsa helyre ott a magyar uralmat. István, ki az előző évben a nápolyi helytartóságot nem vállalta, most elfogadta a király meghívását és 1348 késő őszen nagy kísérettel Olaszországba vonult. Vele mentek *fiai*: Dénes (†1367) kir. lovászmester és Miklós (†1369), továbbá *fivérei* András (†1359), a székelyek főispánja, Mihály (1336—1350), kiről nem tudjuk, hogy közhivatalt viselt, Miklós (†1376/7), Zemplén megye főispánja és Pál (1336—1378). A többi urak sorában még a következők voltak :

1. Zsámboki Miklós nádor fia János.

2. Kont Miklós fiére Lőkös (†1359/60) a későbbi tálnokmester.

3. Dobi Demeter, kinek családi hovátartozandóságáról és egyéb viszonyairól az eddigi írók mit sem mondanak. De azt hiszem, hogy meghatározható. 1331-ben elmondja az esztergomi káptalan, hogy a margitszigeti apáczáknak Ormán nevű (baranyamegyei) birtokát *Demetrius dictus Dobi salgói várnagy* akarja megvenni.¹ 1339-ben szerepel *Demetrius de Doob salgói várnagy*.² 1342-ben olvassuk, hogy a *Sartivánvecse* nb. *Demeter salgói várnagy* nemzetségbeli rokonaival ősi birtokait felosztván, osztályrészül a békésmegyei Bajon-t kapja.³ Salgóvár Szeben megyében feküdt.⁴ Dob nevű helységek és Dobi nevű családok voltak ugyan a középkorban, de egyetlen egyben sem akadunk Dobi nevű Demeterrel, a miből már az írásmód alapján arra következtethetünk, hogy az 1339. évi Doob nem is Dob, hanem Dab; ilynevű helység pedig Pest-megye solti felsőjárásában most is van. 1339-ben Fejér megyéhez tartozott. Mindezek alapján biztosra vehetjük, hogy fenti Dobi Demeter alatt Lackfi István kísérljét kell érteni.

Lackfi Manfredóniában történt kikötése után *Foggiában* Wolffurti Konrádhoz csatlakozott, hogy hadi műveleteit mielőbb végrehajthassa. Első ütközetét megnyerte, mert jan. 23-án Konráddal együttesen megverte Tarenti Lajost (Johanna királynő

¹ *Zichy-Okmtr.* 1. k. 377. l.

² *Hazai Okmtr.* 3. k. 139. l.

³ *Anjou-kori Okmtr.* 4. k. 232. l.

⁴ *Anjou-kori Okmtr.* 2. k. 39. l.

férjét) a foggiai tartományban fekvő *Troja* nevű helységben, febr. 1-én pedig a *Corneto*-ban tartózkodó ellenséges zsoldos csapatvezéren, *Urslingeni Werner herczegen*¹ ütöttek rajta és ezt fogságba ejtették. A vajda emberséges bánásmódjának volt köszönhető az, hogy Werner ismét magyar szolgálatba lépett. 1349 ápr. 22-én vette be István *Capuát*, a mire főhadiszállását *Aversá*-ban ütötte fel, hogy innen Nápoly ellen intézze a további hadműveleteket. Jun. 6-án a nápolyiak orvul megtámadták őt, mely alkalommal *Wolffurti Konrád* fogságba került. Örömük nem tartott sokáig, mert István a támadókat két tűz közé szorította és teljes győzelmet aratott felettük. A számos olasz fogoly sorában *Clermont-i Roger* is ott volt, ki 1348 novemberében a *Reggio di Calabria* tartományban fekvő *Stilo* várát védelmező *Ákos* nb. *Miczk bán* fiát Istvánt ejtette fogságba. *Lackúnak* az volt az első dolga, hogy *Rógertől* a fogoly szabadonbocsátását követelte; ez sikerült is.

Mindezen sikerek daczára mégis azt mondhatjuk, hogy az 1349. évi hadjárat kudarcot vallott. *Lackú* nem tudta kifizetni a zsoldosokat s kihívó magatartásuk és megbízhatatlanságuk pedig annyira ment, hogy a vajda személyi biztonságát is veszélyeztették. Így nem maradt más hátra, mint az év végén *Manfredónián* át Magyarországra visszatérni. *Urslingeni Werner* és *Wolffurti Konrád* egy időig még garázdálkodtak Nápolyban, de a midőn látták, hogy továbbra nem boldogulhatnak, ők is kitakarodtak onnan. *Werner* körülbelül 800 emberével visszaindult

¹ A württembergi *rottweili* kerületben fekvő *Irslingen* nevű falu mellett *Urslingen-vár* romjai még láthatók. Ez az *Urslingen* valamikor egy ősrégi uralkodó-család birtokában volt, melynek elei már a XII. század második felében tűnnek fel és a XIII. század végén mint *Urslingeni herczegek* szerepelnek. II. *Konrádnak* (1308—1331) két fia volt: *Werner* és II. *Rajnald*, kinek szintén *Rajnald* nevű unokájával a család 1446 körül kihalt. *Werner*, kit 1341-től 1351-ig ismerünk, zsoldos csapatvezérnek csapott fel, a mely minőségben Olaszországban hírhedtté vált. Kiváló harcos, de jellemtelen ember volt; a középkori kalandor mintaképe, ki bármikor annak szolgált ki jobban fizette őt. 1347-ben *Lajos király* pártján volt, 1348-ban pedig *Johanna királynő* szolgálatába lépett, miután *Lajos gyanus* magaviselete miatt szolgálatából elbocsátotta.

Németországba,¹ Konrád, kinek szűkebb hazájában valószínűleg nem volt mit keresni, kibékült a vajdával és újra belépett Lajos király szolgálatába.

Itinerarium. Jan. 21.: Buda; febr. 5., 6.: Visegrád; 17.,² 20., 23.: Buda; márcz. 4., 8., 9., 17.: Buda; ápr. 1., 19.: Buda; ápr. 26.: Esztergom és Pozsony;³ ápr. 27.: Esztergom; ápr. végén (kb. husvét után két héttel): Steier; máj. 4.: Buda; máj. 17-ike körül: Buda; jun. 5., 7., 8., 9., 13., 14-ike körül (pünkösdt után két héttel): Pozsony; jul. 5.: Buda; jul. 11.: a paksi vadászkastélyban; jul. 22.: Visegrád; aug. 4., 5., 6., 7., 10.: Temesvár; aug. 26.: Alvincz; aug. 29.: Gyulafehérvár; szept. 4.: Gyulafehérvár; szept. 9.: Felvincz; szept. 15., 17.: Besztercze (Erdélyben); szept. 24.: Székelyvásárhely; szept. 29.: Visegrád;⁴ okt. 5.: Szászsebes; okt. 6.: Buda;⁵ okt. 11., 16., 20., 21., 26.: Gyulafehérvár; nov. 1., 2.: Gyulafehérvár; nov. 3.: Buda;⁶ nov. 5.: Gyulafehérvár; nov. 8.: Déva; ~~decz.~~ ^{nov.} decz. 12., 16., 26., 28.: Buda; decz. 4., 9., 16., 17., 20., 28.: Buda.⁷

¹ Hogy mikor halt meg, nem tudjuk; 1351-ig kísérhetjük nyomát. Fia Rajnald 1351-ben merül fel.

² Villani János olasz koriró szerint Lajos király 1349 febr. 8-án *Nápolyban* tartózkodott, a mi hazai okirati adatainkkal nagy ellentétben áll.

³ Hogy Pozsonyban volt, azt az Anjou-kori Okmtr. 5. k. 274. l. olvassuk; de minthogy egy nappal később megint Esztergomban volt, alig hihető, hogy 26-án mindkét helyen tartózkodhatott.

⁴ Így mondja Fejér IX. l. k. 651. l.; óvatosan kell venni.

⁵ Így mondja Fejér IX. l. k. 654. l.; ezt is óvatosan kell venni.

⁶ Így mondja Bánffy-Okltr. l. k. 162. l.; ez határozottan csak a kancellária keztezése, mert a király már 5-én megint Erdélyben van.

⁷ 1349 a. ug. 7-én Lajos Temesvárból levelet intéz a mantuai herceghez, melyben köszönetét fejezi ki azért a szívélyes fogadtatásért, *melyben Nápoly jelé vett útjában ő és serege részesült a mantuai hercegség területén*; egyúttal tudatja, *hogy szeptember hóban ismét Nápolyba indul*, hogy híveit meglátogassa. Arról, hogy Lajos 1349 első felében a mantuai hercegségen keresztül utazott volna Nápoly felé, hazai okirataink mit sem tudnak; Lajos levele kétségkívül Villani János krónikásnak fenti állításával áll összefüggésben.

1350.

a) *A tavalyi hadjárat folytatása Olaszországban.*

1. *Lackfi Istrán* vajda 1350 máj. 1-én *Manfredoniában* tanusítja, hogy a vele Sziciliában levő *Felpestesi Lászlót* az ő szemeláltára több súlyos sérülés érte, a minek megjutalmazásául neki az erdélyi szolnokvidéki *Vizsamos folyó* mentén fekvő helységet adományozza.¹

2. Máj. 8-án² tanusítja a nádor, hogy azt a peres ügyet, mely *Irán fia Dezső* és *István* erdélyi vajda között folyt és a melynek tárgyalása 1350 máj. 1-ére volt kitűzve, azért kellett 1351. máj. 1-ére halasztani, mert mindketten a király szolgálatában a tengervidéken tartózkodnak.³

3. A pápa 1350 máj. 29-én írja de Valente János genuai kormányzónak: tudomására jutott, hogy *Lajos magyar király*, a ki ismét betört Sziciliába, Jánostól is kért segílyt. Inti őt, hogy ezt semmi esetre ne tegye s ne tűrje, hogy a kormánya alatt lévő városok vagy területek *Lajost* segítsék.⁴

4. *István királyi herceg* (*Lajos öccse*), mint a király helyettese, meghagyja *Budán* jun. 29-én, hogy *Szepes megye* közönsége egy birtokper ügyében vizsgálatot tartson. Ennek már jun. 6-án kellett volna megtörténnie a király és az országnagyok jelenlétében; de mivel a király most távol van, *István* elhalasztja az ügyet a királynak a tengerentúli vidékről *Budára* való visszatérése utáni tizenötödik napra.⁵

5. A király írja *Modenában* 1350 okt. 16-án, hogy az erdélyi *Böszörmény-Szancsali Egyed* az erdélyi vajdát egész négy éven át

¹ *Hunyadmegyei régészeti és tört. társulat Évkönyve*. 1900. évf. 166. l. *E László* a vajdának nemzetségbeli rokona volt, a mennyiben mindketten a *Hermann-nemzetségből* származtak. *László* ágából származott a *hunyardmegyei Felpestesi*, később *Szentgyörgyi-család*.

² *Anjou-kori Okmtr.* 5. k. 374. l.

³ Ez a *Dezső*, a kit 1327-től 1355-ig ismerünk, a *Tolna megyében* törzso-kös *Bikács-nemzetség* sarja és a *Györkönyi-család* egyenes őse. 1346. és 1349-ben alnádor.

⁴ *Történelmi Tár.* 1894. k. 27. l.

⁵ *Anjou-kori Okmtr.* 5. k. 387. l.

Szicziában híven és buzgón szolgálta, miért is neki a kisküküllő-megyei Böszörmény-Szancsalon jószágot ad. Az ügy előadója maga István vajda, kinek Egyved a tisztje.¹

6. Az országbíró mondja nov. 17-én, hogy a zemplénnmegyei Olaszi-család peres ügyét kellett volna tárgyalni a királynak a tengervidektől székesfővárosába, Budára való visszatérése utáni 15. napon ; a király *okt. 27-én* vissza is tért, de az ügy tárgyalását királyi parancs alapján 1351 máj. 1-ére halasztja.²

7. A király mondja 1350 decz. 6-án, hogy Miklós nádor egy-néhány felette fontos ügy miatt vele együtt el fog utazni, miért is elrendeli, hogy a nádor szolgálatában lévő (zemplénnmegyei *Kaplyon nb. Naqymihályi) András fiai Imre s István* peres ügyeit, a királynak Budára való visszatérése utáni 15-ik napra halasz-szák.³

Az 1350. évi olasz hadjárat kiválóbb mozzanatai a következők. A király április 18-án indult el Zengből Apuliába a következő kísérelőkkel :

a) *Zsámboki Miklós nádor* és ennek fiai *János* és *Domonkos*, mely utóbbi 1350 ápr. 21-től 1359-ig Hont megye főispánja. Továbbá a nádor fivére *János*, ki 1339 nov. 19-től 1349 jul. 16-ig Turócz megye főispánja volt és pályáját 1335-ben mint a nyitra-megyei Bajmócz várnagya kezdte.

b) *Baloy nb. felsőlindvai Szécsi Miklós*, ki még 1349 jun. 5-én tót- és horvátországi bán, 1350-ben pedig szörényi bán volt ;

c) *Ákos nb. Bőbék István és György* fivérek, kik 1346 márcz. 30-tól 1353 jan. 31-ig Heves megye főispánjai.

d) *Tót Bertalan*, Kont Miklós fivére, ki 1342 jun. 11-től 1349 febr. 11-ig Somogy megye főispánja ; 1351 decz. 11-től 1352 jun. 15-ig kir. pohárnokmester ;

e) *Katyisz nb. Szécséni Konya Miklós*, ki még 1348 jul. 6-án Sáros és Szepes megye főispánja ; 1353-ban csak testőrtiszt ; 1355-ig akadunk rá.

¹ *Anjou-kori Okmtr.* 5. k. 411. l.

² *Anjou-kori Okmtr.* 5. k. 416. l.

³ *Sztáray-Okmtr.* 1. k. 223. l.

f) *Hermann nb. Lackfi András, Miklós és Pál*, kikkel már fent találkoztunk ;

g) a lengyel származású (János fia) *Morovcsok*, ki 1361 szept. 26-tól 1346-ig Hont, 1345 jun. 1-től 1358-ig Bereg megye főispánja. 1353 máj. 27. óta azonkívül a királyné lovászmestere is. ¹

h) *A már ismert Baksa nb. Sóvári Sós László*.

A főparancsnok *Lackfi István vajda* volt. A vajdának fenti adományleveléből kitűnik, hogy a magyar sereg május 1-én Manfredoniában van. Teanót és Barlettát könnyűszerrel foglalták el, a mire Bari is már 8-án meghódolt. Ez alatt erősítést is kaptak. Megérkezett *Ratold nb. Roland fia Lesták*,² még pedig nagy segítősapattal és sok pénzzel, a mi a zsoldosok további igénybevételét biztosította. Ezek azonban hébekorban mégis garázdálkodtak, sőt májusban csak nagy nehezen sikerült a Barlettában kitört zendülésüket véresen leverni. Ez alkalommal különösen kitétek: a vajda, ennek fia Miklós, a lengyel Morovcsok és Kont Miklós (akkor Arezza grófja). A dologba belekeveredett *Wolffurti Konrád* is, kit Lajos jun. 13-án elbocsátott. Junius 14-én elhagyta a király Barlettát és Canosa vára alá érkezett, hogy ezt is bevegye. Kemény harc után megadta magát a védő sereg, mire Lajos a várat, a hadjárat kezdetétől Sziciliában hadakozó magyar úrra, *Miklós fia Tamásra* bízta.³ E siker után a király Ascolába ment, hol sere-

¹ Hazai fróink rendszeren Marócsuk-nak írják, a mi nézetem szerint nem a helyes alak. Nem szenvedhet kétséget, hogy e név a szláv Mora va (= Morva) származéka. Kra warni Dyrzlaus, a sziléziai Frankenstein kapitánya, 1364-ben Frankensteinban kiállít egy oklevelet, a melyben Brockott *Mroczo* a tanu. A név alakváltozásai: 1234. Mrocho; 1250. Mroczo; 1251. Mroscho; 1262. Mrosco; 1270. Mroczi (Codex dipl. Silesiæ 10. k. 4., 11., 12., 21., 22., 23., 24., 211. l.).

² A Tolna megyében törzsökös Paksi-család oldalóse. 1349 szept. 2-től 1351 ápr. 29-ig királyi tálnokmester.

³ E Tamás családi hovátartozóságát mindeddig nem ismerjük. Fessler Miklósi Tamásnak nevezi, de ezt nem fogadhatjuk el, mert «Miklós fia» nem lehet Miklósi. Úgy látom azonban, hogy a következők alapján meghatározható. Szügyi s Vásári Miklós erdélyi alvajdának (1324) több fia volt, kiknek egyike, Miklós, meghalt 1358-ban mint esztergomi érsek; Tamás nevű öccsét 1344 óta ismerjük. Minthogy Miklós érsek a nápolyi hadjáratban kiváló szerepet játszott, majdnem biztosra vehetjük, hogy az 1350. évi hadvezér

gét több csapatra felosztotta. Egy Miklós nevű grófort Wolfffurti Konráddal Aversa alá küldötte, egy másik Miklóst, a már ismert *Tót Lóköst* és egy *Pál fia Tamás* nevű urat pedig egy-két zsoldosvezér alatt álló harmadik osztaggal a tarentói öböl felé irányította, ő maga pedig Canosából Melfibe ment. A legközelebbi ütközet Benevento előtt játszódott le, hol Lackfi Miklós és Dénes alaposan megverték egy német zsoldoscsapatot és a hol *Besenyő János* kir. allovászmester¹ az ellenség túlerejével szemben kitűnő eredménynel harczolt. Innen a magyarok a még Melfiben tartózkodó királyhoz mentek, a ki nemsokára innen tovább indult. Conza és Oliveti városok behódoltak neki, míg a Sanseverinoi Róbert uralma alatt álló Contursi² ellenállott. De ez nem tartott sokáig, mert Lackfi András és István, a lengyel Morovesok és Sós László

Miklós alvajdának a fia s azzal a Tamással azonos, ki 1367-ben a tenger-melléki bán (lásd alább).

¹ Így nevezi a koríró; okirataink azonban csak három XIV. századbeli kir. allovászmesterről tudnak. Ezek a következők: a) 1344–1348. Vörös Péter, a Doboka és Kolozs megyében birtokos cegei Vas-család sarja; b) 1378-ban némai Kolozs Jakab; c) 1382 jan. 2. Vendégfi Pál fia Dávid helyettes lovászmester (a tényleges akkor Lackfi Dénes fia István). Hogy ki volt a vitéz Besenyő János, nem tudjuk. Annyi ismeretes csupán, hogy 1353 nov. 26-án a Zólyomban vadászó királynak életét mentette meg, a midőn egy sebzett medve került eléje s mindkét lábaszárát súlyosan megsértette (Fontes Domest. 3. k. 166.); a koríró szerint akkor is allovászmester volt. 1377 szept. 14-én találjuk, hogy a király a sárosmegyei Lipócz várban a zemplénmegyei Nagymihályiaknak kedvezményeket engedélyez. Az illető okirat pecsétjének helyén olvasható: Relatio Johannis bissemi (Besenyő János előadása. — Sztárai Okltr. I. k. 438. l.). Az sem lehetetlen, hogy márelőbb hasonló minőségben működött. A király 1375 márcz. 7-én a Kanizsaiaknak egy sopronmegyei ügyből kifolyólag okiratot állít ki, melynek pecsétje alatt olvasható: confessio præsentis Johanne bissemo (Besenyő János jelenlétében történt bevallás. — Sopronm. Okltr. I. k. 412.). 1361 nov. 18-án előfordul egy Besenyő János mint Óvár comese s várnagya; ez az Óvár valószínűleg Vas megyében volt. 1382-ben egy Besenyő János Veszprém megye főispánja, kit Erzsébet királyné Zárába s egyéb dalmát-horvát városokba küldött, mint királyi embert, hogy az ottani zavaros viszonyokat megszüntesse.

² Conza della Campania ma az Avellino tartománynak San Angelo dei Lombardi nevű kerületében van; Citra Oliveto Salerno tartomány Campagnai kerületében fekszik; ugyanott van Contursi is, melyet a dubnici korirat helytelenül nevez Ricardocknak.

rohammal bevették és a Hermann nemzetség címerével, a fehér sárkánnyal díszített zászlót a város tornyára kitűzték. A király további útja volt: Eboli, Salerno (Lackfi István Serranál biztosította a királyi sereg vonulását), Scafati, Castellamare. Utóbbiban kellemetlen hírt kapott. Kont Miklós, a ki Aversát ostromolta, azt üzenté neki, hogy jőjön Aversába. Lajos jul. 1-én a város ellen rohamot rendelt, de vereség érte.¹ Erre Lackfi Istvánnak azt üzenté, hogy egész erejével siessen segítségére. De hasztalan volt minden erőlködése. Aversa ostromlása sokáig húzódott. A király, a ki a vajda hadműveleteitől esodákat várt, a főparancsnokság változtatásában kereste a helyzet javítását, vagyis «kegyesen» felmentette a vajdát és Kont Miklóstra ruházta a főparancsnokságot, a ki kétségkívül jobb diplomata volt. Mert a midőn látta, hogy fegyveres erővel nem boldogul, tárgyalásokba bocsátkozott Aversa parancsnokával, a mire ez aug. 3-án átadta a várost és a várat. Aversa elestét Nápoly behódolása követte, a miben Kont Miklósnak nagy része volt. A hadjárat főcélját elérve, Lajos belügyek elintézése végett szükségesnek látta, hogy Magyarországra visszatérjen, a hová okt. 25-én meg is érkezett.

Elutazása előtt a megszállt területeket a következők kormányzására bízta:

- a) Az egész ország helytartójává *Lackfi Andrást* nevezte ki;
- b) melléje rendelte *Tót Bertalant*, Kont Miklós fivérét;
- c) Salerno kapitánya *Druget Miklós* lett, az I. Károly alatt Olaszországból Magyarországra bevándorolt család ivadéka, ki 1344 febr. 25-ike óta Ung megye főispánja, később pedig országbíró volt és 1355-ben halt meg;
- d) a Terra di Lavoro kormányzója és egyúttal Aversa és Capua kapitánya a jánosrendiek vránai perjele *Fra(ter) Morale*² lett.

¹ Megsebesültek a következők: a) *Aba nb. Denk* (= Demeter), a lipóczi Keczer-család oldalöccse, ki még 1350-ben hazájában meghalt; b) *Csák nb. Ugron fia Ujlaki Miklós*, a későbbi országbíró († 1359); c) a már ismert *Zsámboki János*, a nádor fia, kit nyíl talált.

² Eredeti neve *Montréal d'Albano*. A francia Provence-ban törzsköcs nemesi család sarja volt; előbb jánosrendi vitéz, később zsoldos csapatvezér, a mely minőségében Lajos király szolgálatába lépett. Az ismert római tribun

A Wolffurti testvéreket, nevezetesen Ulrikot, magával vitte a király Magyarországra, a hol a mosonmegyei Magyaróvárral és a pozsonymegyei Vöröskő várával ajándékozta¹ meg őket.

A teljesség kedvéért még a következőt kell kiemelnünk. A nápolyi hadjáratra vonatkozólag Suchenwirt Péter osztrák költő költeményeiben többször oly lovagokat említ, a kikiről nem mondja meg mindig határozottan, hogy magyar szolgálatban voltak, de a kikiről az események összefüggése, de főként családi viszonyaik útján többé-kevésbé kimondhatjuk, hogy részt vettek a hadjáratban. Ilyének pl. a következők:

1. *Moriz von Haunfeld*, a ki állítólag tekintélyes stájer család ivadéka volt. Haunfeld nevű földrajzi tárgyat ma nem ismerünk ugyan, de a következő okok alapján elfogadhatjuk. A stájerországi deutsch-landsbergi kerületi kapitányságban jelenleg is *Hohenfeld* nevű helység van; 1344 febr. 12-én Nagymartoni Pál magyar országbíró kéri a pápát, hogy unokaöccse (= nepos), *Georgius de Honvelt lovag* (miles) és ennek neje külön gyóntatót választthassanak maguknak. A magyar főúrral való rokonság és Suchenwirt azon állítása, hogy Haunfeldi Móríc Apuliában is harczolt, nagyon valószínűvé tesz, hogy Móríc Honvelti Györgynek közeli rokona s hogy Apuliában való járása Lajos király olaszországi hadjáratával áll összefüggésben. Azt pedig, hogy Haunfeld és Honvelt a stájer *Hohenfelddel* azonos, bátran elfogadhatjuk;

2. *Hans von Chappel*, a kiről a költő azt állítja, hogy Nápoly előtt megsebesült; halálát 1357-re teszik. Ez nem más, mint a stájer *Capellen* nevű nemesi család I. János (Jans) nevű tagja, a ki 1303-ban merül fel;

3. *Ulrich von Walse*, kiről a költő azt mondja, hogy Treviso ellen indult Magyarországra bölcse királyával és a kit híven segített;

Cola di Rienzi végeztette ki őt 1354-ben. Az olasz Moreale nem más, mint a francia Montréal átalakítása.

¹ Vöröskő, melynek ma már csak a romjai láthatók, már 1296-ban is viseli e magyar nevet és így találjuk ezt később is; hébekorban azonban *Bibersburg* német neve is szerepel, a melylyel pl. 1425-ben is találkozunk (OL. Diplom. Osztr. 11,665 sz. Pybersburg). Nagyon valószínű, hogy Wolffurti Ulrik után a vár gyakran szerepelt eredeti német nevében.

különben éber őre volt a seregnek. Ez az alsóausztriai *Wallsee*-család tagja s Ulrik néven a negyedik. Előfordul 1328-tól 1360-ig.¹

b) *A szerbek ellen.* Erről a hadjáratról az eddigi összefoglaló művek alig tesznek említést, a hazai okiratok pedig csak felette gyér adatot szolgáltatnak.

Miklós nádor 1350 okt. 13-án kijelenti, hogy a Várdai János és Losonczy Tamás között folyó ügyet, mely ez évi okt. 6-ára volt kitézve, a szerb király ellen rendelt királyi hadseregnek oszlása utáni 15. napra halasztja.²

A hadjáratnak külföldi források szerinti oka az, hogy Kotromanics István boszniai bán (1314 † 1353 szept. 28-án) és Dusán István szerb császár († 1355 decz. 20-án) között háborúra került a dolog, a melyben a bán Lajos királytól kért segítséget és a mit Lajos meg is adott. Az egyik író szerint³ az egyesült haderő 50,000 lovasból és 30,000 gyalogosból állott, a kikkel a bán Humból kiindulván a szerbeket megtámadta. A külföldi írók körülbelül 1349 második felére teszik a hadjáratot, míg a fenti magyar okirati adat szerint majdnem bizonyos, hogy a magyar segítőcsapat csak 1350-ben lépett működésbe. Dusán egy 1350 ápr. 13-án a velencei signoriához intézett levelében arról panaszkodik, hogy a bán néhány szerb tartományt és helységet elfoglalt és ezt még most is teszi. 1350-ben megfordult a koczka, a mennyiben Dusán a bánat megtámadta; valószínűleg arra számított, hogy a magyar király nápolyi hadjárata miatt Boszniában nem igen segédkezhet. Bobovác váráig nyomult, de hiába, mert nem tudta bevenni; erre a vár környékét elpusztítván, Hum tartományra rohant. A hadjárat további mozzanatai ismeretlenek és csak azt tudjuk még, hogy 1351-ben már nem volt háború.

Itinerarium: Jan. 5., 6., 13. : Buda; jan. 17. : Visegrád; febr. 14., 19. : Buda; márcz. 8., 9., 31. : Buda; ápr. 4., 10., 11., 13. Buda; ápr. 18. : *Zeng*;⁴ jun. 30. : *Aversa*; jul. 10., 26. : *Aversa* vár

¹ V. ö. *Dr. Bleyer Jakab* jeles értekezésével a «Századok» 1899. évf. 881—902. l.

² *Zichy-Oktl.* 2. k. 486. l.

³ *Engel.* Geschichte von Serwien und Bosnien. 282. l.

⁴ *Anjou-kori Diplomátiai Emlékek* 2. k. 381. l. szerint ápr. 19-én Budán, lett volna; de minthogy egy nappal korábban már Zengben tartózkodott,

ostroma ; szept. 5., 8., 15.¹ : *Aversa* ; szept. 19., 26., 30. : *Róma* ; okt. 16. : *Modena* ; okt. 27. : Buda (*visszatérés Olaszországból*) ; nov. 1., 4., 15., 17. : Buda ; decz. 6. : Buda.

1351.

A litvánok ellen. Erről hazai okirataink következőleg nyilatkoznak :

1. A király Budán 1352 ápr. 26-án elmondja, hogy a két *Nagymartoni Miklós* (sopronmegyei birtokosok) nemrég («*temporibus non prolongatis*») abban a hadjáratban vett részt, melyet ő maga erős sereg élén a pogány litvánok ellen vezetett.² Pór a Nagymartoniak e szereplését a litvánok elleni 1345-iki expedícióra helyezi ; de ez azért nem fogadható el, mert az idézett okirat világosan megmondja, hogy a hadjárat nem sokkal 1352 előtt volt, erről pedig nem állíthatja, hogy erős sereg vett volna részt abban (l. f.).

2. Jul. 18-án kijelenti Lesznai Lőrincz zemplénmegyei birtokos, hogy egy bírósági ügy dolgában azért nem járhat el, mert rokonai : *Csemernyei Miklós és Gergely* (szintén zemplénmegyeiek) a királylyal együtt a harcztéren vannak.³

III. Kázmér lengyel király, Lajosnak anyai nagybátyja szerencsétlen háborút viselt Lubárt litván herceg ellen, miért is Lajoshoz segítségért fordult. Lajos, ki akkor már a lengyel trón várományosa volt, eleget tett a meghívásnak. Seregével 1351 jul. 9-én indult el Budáról. Jun. 24-én Kassa alá érkezett, a honnan Krakó felé indult, hol a lengyel seregekkel egyesült. Az ellenségnek Galicziából és Lodomeriából való kikergetése után

ez az adat el nem fogadható. Hogy 1350 ápr. 29-én (Pór : Keszei Miklós 119.) Budán lett volna, szintén el nem fogadható. Látjuk továbbá, hogy máj. 1., 13., 29. és 31-én Budán volt ; de ezek a keltezések is csak kancelláriaiak. Ugyanez áll jul. 13-ról is (Anjou-kori Okmtr. 5. k. 404 l.).

¹ *Zichy-Okltr.* 2. k. 432. l. szerint a ug. 24-ike előtti vagy utáni csütörtökön: Buda ; de ekkor Lajos még Olaszországban volt. Az sem áll, hogy szept. 25-én (Bánffy-Okltr. 171.) Budán tartózkodott volna.

² *Anjou-kori Okmtr.* 5. k. 576. l.

³ *Sztáray Okltr.* 1. k. 238. l.

július 27-én Sandomirban ütötte fel táborát, mire röviddel ezután Lublinban áll, hol a lengyel király súlyos megbetegedése miatt Lajos az egyesült magyar-lengyel hadsereg főparancsnokságát vette át. Nagyobb hadműveletekre azonban nem került a dolog, mert Lajos a két litván fejedelemmel, Olgerddel és Kiejstuttal hamarosan békét kötött, majd Krakóba visszatért, magával vivén Kiejstutot; ez azonban az úton megszökött és a békét minden irányban kijátszotta.

Lajos kíséretében a következők voltak:

1. A már ismert *Kont Miklós* pohárnokmester és Pozsony vármegye főispánja;

2. A már ismert lengyel *Moroccsok*, Bereg megye főispánja;

3. *Rikolf fia: Tarkői László*, szepesmegyei ember, kit 1329 óta ismerünk;

4. *Katyisz nb. Szécsényi Konya Miklós*;

5. *Szudár Péter*, Zemplén megyében törzsökös család tagja, a ki 1343-tól 1352-ig mint udvari apród szerepel; 1354 óta Sáros és Szepes megye főispánja, később pohárnokmester, országbíró s szlavóniai bán.

6. A már ismert *Baracscai Jakab fia Miklós*;

7. *Kreuzbeck Frigyes*, német ember. — Már Ottokár římses krónikája említi «Friedrichen dem Kriuzpecken» (30,390. vers), a ki 1289-ben Albert osztrák herceg seregében Güsszingi Iván ellen harczolt. De alig tehető fel, hogy ez 62 évvel később fegyverképes ember lett volna. — 1336 jul. 20-án az országbíró az osztrák Kreuspeyk vára előtt okiratot állít ki (Anjou-kori Okmtr. 3. k. 281). 1359-ben találjuk, hogy IV. Rudolf osztrák herceg Kreuspachi Frigyes nevű tisztviselőjének (= dienstmann) az osztrák fővadászmesteri hivatalt adományozza (Jahrbuch des «Adler» 1887. évf. 142). 1362-ben pedig előfordul az osztrák főurak sorában Kreusbachi Vilmos fővadászmester. — Hogy Kreuzbachi Frigyes részt vett Lajosnak 1351. évi litván hadjáratában, azt Suchenwirt Péternek elég megbízható művéből tudjuk;

8. *Ellerbachi Burkhard Pupilin* szintén német ember.¹

¹ Ellerbach (régebben Elderbach) jelenleg a bajorországi Schwaben nevű kormánykerület dillingeni járásában fekvő helység, melynek urai már

Itinerarium: Jan. 4., 9. : Buda ; febr. 22., 24. : Buda ; márcz. 14., 17. : Buda ; ápr. 1., 2., 10., 11., 24., 29., 30. : Buda ; május 7., 8., 24. : Buda ; jun. 2., 4., 23., 25., 27. : Buda ; jul. 3., 16., 29. : Buda ; aug. 11., 13. : Buda ; aug. 16. : *volhyniai határ mellett* ; aug. 17. : *a litván földből visszatérván táborozás a litván területen* ; szept. 13., 21., 29. : Buda ; okt. 6., 11., 16., 27. : Buda ; decz. 6., 7., 8., 12., 15., 16. : Buda.

Dr. WERTNER MÓR.

a XII. század második felében szerepelnek. A Pupilin név náluk sok változatban fordul elő (1387. : Poppelin ; 1441. : Buppeli ; 1442. és 1447. : Popplin (Suchenwirthnél : Pupli). Egyebütt e név csak ritkán található. A valamikor Westphaliában feküdt stablo-malmedy-i benzésrendi kolostor apátjai között volt 669—670. I. *Papolin* (Babolin), 685-ben II. *Papolin* ; a bajorországi oberfrankeni tartományban van 1366-ban *Pupelein* Aberdar nevű birtokos ; úgy látom, hogy mindezek az ismert német Poppo név változatai. Hogy helylyel-közzel mennyire elferdítették az Ellerbach nevet, mutatja többek között a következő példa is : Lajos király 1351 jul. 11-én kéri VI. Kelemen pápát (Vatikáni ltr. ann. X. fol. 67.), hogy *Burthardo de Elrekatelne* és ennek Erzsébet nevű nejének gyóntatójuk szabad választását engedje meg. Hogy itt Ellerbachi Burkhardról van szó, bizonyosnak veszem.